

**ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ДОСТУП
ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ**
(ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

АДВОКАТ
МАЙБУТНЬОГО

Зміст

Глосарій	3
Вступ	4
Методологія	4
Основні результати.	6
Оцінка впливу війни на діяльність судової системи	6
Оцінка впливу війни на діяльність прокуратури	13
Оцінка впливу війни на діяльність системи БПД та роботу адвокатів	13
I. Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні: судова система	15
II. Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні: прокуратура	26
III. Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні: система надання безоплатної правової допомоги	35

Матеріали підготовлено Громадською організацією «Адвокат майбутнього» у рамках проекту «Громадянське суспільство для післявоєнного відновлення України та готовності до ЄС», який реалізовується консорціумом провідних громадських організацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст матеріалів не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу.

Глосарій

Адвокати, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги — **адвокати БВПД**

Бюро економічної безпеки України — **БЕБ**

Бюро правової допомоги — **бюро БПД**

Верховний Суд — **б**

Військові цивільні адміністрації — **ВЦА**

Вища кваліфікаційна комісія суддів України — **ВККСУ**

Вища рада правосуддя — **ВРП**

Вищий антикорупційний суд — **ВАКС**

Державна судова адміністрація України — **ДСАУ**

Державне бюро розслідувань — **ДБР**

Конституційний Суд України — **КСУ**

Координаційний центр з надання правової допомоги — **КЦ**

Місцевий центр із надання безоплатної вторинної правової допомоги — **МЦ**

Національна поліція України — **НПУ**

Офіс Генерального прокурора — **ОГП**

Регіональні та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги — **центри БВПД**

Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги — **РЦ**

Система надання безоплатної правової допомоги — **система БПД**

Служба безпеки України — **СБУ**

Вступ

24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення збройних сил російської федерації на територію України. Саме вторгнення, як і окупація окремих територій, призвела до ускладнення доступу до правосуддя через неможливість або ускладнення у здійсненні правосуддя судами України, та у виконанні функцій прокуратурою й системою БПД, розташованими на тимчасово окупованих територіях та територіях, на яких велись або ведуться бойові дії.

Цей звіт емпіричного дослідження “Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні” є частиною більшого дослідження доступу до правосуддя після 24 лютого 2022 року в межах проєкту «Громадянське суспільство для післявоєнного відновлення України та готовності до ЄС».

Дослідження сфокусоване на ідентифікації та узагальненні ключових проблем та недоліків в роботі судів, суддів, органів прокуратури, системи БПД та адвокатів БВПД, які виникли, або вплив яких посилюється внаслідок широкомасштабного вторгнення.

Ці дані необхідні для подальших кроків, направлених подолання воєнних, післявоєнних та інших бар’єрів для доступу до правосуддя та зміцнення інституційної спроможності всієї системи правосуддя, в тому числі розробку критеріїв та сценаріїв для моделювання судової мапи для установ судової системи.

Методологія

Головною метою цього дослідження є ідентифікація ключових викликів та бар’єрів для доступу до правосуддя, якісних і кількісних змін у діяльності ключових суб’єктів, що забезпечують доступність правосуддя, а також сприйняття учасниками професійних спільнот ключових змін та впливу широкомасштабного вторгнення на доступ до правосуддя.

У цьому дослідженні доступ до правосуддя трактується в максимально широкому його значенні: справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом та іншими органами; доступ до всіх правоохоронних органів та інших державних органів; доступ до правничої допомоги; право на юридичну консультацію, захист і представництво; право на ефективний засіб правового захисту.

У звіті представлені результати аналізу діяльності судів, органів прокуратури та установ системи безоплатної правової допомоги, як трьох ключових інституцій, які відповідно до Розділу VIII Конституції України визначають рівень доступу до правосуддя.

Для кращого розуміння інституційних тенденцій, що впливають на рівень доступу до правосуддя, було проаналізовано:

- можливі інституційні ризики та вжиті заходи реагування на них
- вплив повномасштабного вторгнення на доступ до правосуддя в Україні загалом і на діяльність професійних учасників судового процесу та судів зокрема

- інституційну спроможність та готовність судової влади, органів прокуратури та системи БПД для реагування на виклики, пов'язані із повномасштабним вторгненням, у першу чергу ті, що ускладнюють доступ до правосуддя
- організаційні заходи, вжиті судовою владою, органами прокуратури та системою БПД, з метою подолання негативного впливу повномасштабного вторгнення на їх діяльність, а також результатів реалізації таких заходів та їх впливу на забезпечення доступу до правосуддя.

Для збору інформації були використані запити на доступ до публічної інформації, аналіз відкритих даних та проведення фокус-груп з професійними учасниками судових проваджень: суддями, прокурорами та адвокатами.

Фокус-групи проводилися з метою оцінки загальної ситуації з доступом до правосуддя в Україні та з'ясування впливу широкомасштабного вторгнення на нього.

Основними завданнями фокус-груп були:

- ▶ ідентифікація ключових змін щодо доступу до правосуддя в Україні після 24 лютого 2022 року
- ▶ окреслення реальної ситуації з переміщенням прокурорів, суддів та судів у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності
- ▶ визначення реальної ситуації та можливих шляхів розвитку системи дистанційної участі в судових засіданнях для доступу до правосуддя
- ▶ визначення ключових проблем та факторів, які найбільше впливають на здійснення правосуддя починаючи з 24 лютого 2022 року
- ▶ збір рекомендацій щодо покращення мережі судів першої інстанції загальної юрисдикції
- ▶ збір думок щодо ефективності змін до законодавства у зв'язку із воєнним станом

Загалом було проведено 3 окремі фокус-групи: з прокурорами (прокурори ОГП, обласних та окружних прокуратур), адвокатами з різних областей України, та суддями (із судів загальної юрисдикції, господарських та адміністративних судів першої та апеляційної інстанцій).

Емпіричне дослідження проводилося в період з січня по серпень 2023 року.

Основні результати.

Оцінка впливу війни на діяльність судової системи

Ключові проблеми для здійснення правосуддя судами та суддями

За результатами проведення фокус-груп з суддями, прокурорами та адвокатами було ідентифіковано такі ключові проблеми для здійснення правосуддя судами та суддями, які виникли, або ситуація з якими погіршилася внаслідок впливу війни:

- вимушене переміщення судових органів і в цілому різних сторін судового процесу з окупованих територій
- неготовність судів здійснювати повноцінну діяльність в період системних перебоїв з електропостачанням та відсутність відповідних системних рішень на рівні держави
- втрата матеріалів справ та відсутність врегульованої процедури їх відновлення
- недостатня кількість суддів, їх нерівномірний розподіл між судами та як наслідок надмірна навантаженість частини судів, що негативно відображається на швидкості розгляду справ
- недоукомплектування апарату судів при дуже великому навантаженні, що призводить до високої плинності кадрів серед працівників суду, що своєю чергою знижує рівень кваліфікації персоналу
- нерівномірний розподіл навантаження між судами різних інстанцій
- переїзд суддів за кордон, що вимагає перерозподілу справ і колегій
- зменшення уваги вищих судових інстанцій до процесуальних норм, питань збору доказів та строків розгляду справ
- зловживання правом різними сторонами судового процесу (зростання числа неявок на судові засідання, затягування строків розгляду, ігнорування обов'язкової присутності обвинуваченого в судовому засіданні)
- відсутність ефективного контролю з боку слідчого судді в досудовому розслідуванні
- відсутність чіткої, прозорої та ефективної процедури призначення суддів та їх дисциплінарної відповідальності
- відсутність ефективних безпекових протоколів для захисту суддів та працівників судів в умовах війни, зокрема під час евакуації та в умовах тимчасової окупації
- недостатній рівень популяризації судової влади в медійному просторі
- наявність великої кількості змін у законодавстві, зокрема тих, які негативно сприймаються професійною спільнотою: атестація, зміни строків позовної діяльності, стаття 615 КПК

- відсутність в кримінальному судочинстві законних можливостей використовувати власні технічні засоби
- проблеми із допитом свідків та інших учасників судового процесу внаслідок їх переїзду чи мобілізації

Зміни в роботі судів та суддів, що вплинули на доступність правосуддя

Судді-учасники фокус-груп зазначають про ускладнення доступу до правосуддя внаслідок початку воєнних дій через такі причини:

- частина судів зупинили роботу
- продовження тримання під вартою відбувалися в екстремому режимі
- неефективний процес передачі справ при зміні підсудності, що в значній частині випадків був задекларований, проте фактично не здійснений
- відсутність частини рішень у справах в реєстрі, що ставило під сумнів їх законність
- при відновленні роботи суду частина приміщень була пошкоджена та не відремонтована
- низька наповнюваність штату суддів та працівників судів
- неефективна процедура переведення суддів

Також судді наводили позитивні приклади адаптації до умов воєнного часу:

- розгляд справ у режимі відеоконференцій, зростання ролі дистанційних інструментів в розгляді справ
- випадки вдалої координації роботи судів при зміні підсудності
- адаптація учасників процесу до тривоги та відключення електроенергії

Адвокати-учасники фокус-груп оцінюють зміни в роботі судів та суддів у переважній більшості як негативні через такі причини:

- солідаризація суддів із прокурорами
- страх суддів приймати принципові та справедливі рішення
- нехтування процесуальними процедурами та строками розгляду справ
- проблеми в роботі колегій в апеляційному суді
- перевантаження судів
- великі строки розгляду апеляційних скарг
- неузгодженість механізмів відрядження суддів та зміни юрисдикції судів, що спричиняють необхідність відправлення справ на новий судовий розгляд

- проблемні моменти роботи суду присяжних, з точки зору доукомплектації та відсутності відповідальності за неявку в судове засідання

Разом з тим адвокати позитивно відзначають роботу міських і районних судів із гарним транспортним сполученням та вдалим розташуванням.

Процес переміщення судів та відрядження суддів

На думку суддів-учасників фокус-груп процес переміщення здебільшого сприймається негативно через такі причини:

- відсутність чіткої політики, вказівок щодо переміщення судових справ та суддів, як наслідок втрата значної кількості судових справ та залишення суддів разом з працівниками суду в окупації з підвищеними ризиками для їх життя
- змінна юрисдикції судів та переміщення ВПО призвели в частині судів до накопичення справ і ускладнення їх розгляду
- недосконалість роботи механізму переведення або тимчасового відрядження: відсутність можливості отримати відрядження в бажаний регіон та проблеми з переведенням апарату суду

Серед позитивних прикладів судді відзначали:

- випадки, коли судді при розгляді цивільних позовів людей з окупованих територій, через систему електронного судочинства самостійно ідентифікували учасників процесу
- випадки, коли в результаті запиту суду було здійснено відрядження суддів, що суттєво розвантажило сам суд

На думку адвокатів-учасників фокус-груп процес відрядження суддів позитивно відобразився на якості системи правосуддя, оскільки при переміщенні суддів були порушені неформальні зв'язки прокурорів та суддів, що покращило якість судового процесу. На думку адвокатів відряджені судді більш ефективно виконують свої обов'язки, мають «жагу до справедливості» та більш конструктивно інтегруються в роботу.

Прокурори-учасники фокус-груп також позитивно оцінюють законодавче регулювання переміщення суддів, зокрема у питаннях кадрової політики, можливостей підключення до суду з використанням цифрових підписів, процес перерозподілу судових справ між суддями з окупованих територій.

Оцінка наявної мережі судів першої інстанції

Судді-учасники фокус-груп проявляють негативну тональність при оцінках наявної мережі судів першої інстанції, звертаючи увагу на такі проблеми:

- проблеми з територіальною підсудністю, що ускладнює ситуацію для різних сторін процесу

- тенденція до зростання рівня навантаження в умовах сильного дефіциту кадрів, штату
- недієвість механізму перерозподілу справ і визначення певних спеціалізацій
- дуже низький рівень зарплати працівників апарату та відповідно висока плинність кадрів, що знижує ефективність роботи самих суддів та їх помічників
- складність забезпечення роботи механізму суду присяжних в кримінальному провадженні, що становить загрозу затягування ухвалення вироку

Прокурори-учасники фокус-груп оцінюють мережу судів першої інстанції загальної юрисдикції як функціонуючу, попри кадрові проблеми в окремих районах. Поряд з цим відмічають низку проблем:

- не завжди в питаннях територіального переміщення обирається суд найближчого району
- в частині міськрайонних судів гостро стоїть кадрове питання, через яке вже зараз трапляються випадки відмови суддям у відставці
- додаткові логістичні проблеми, пов'язані з перенаправленням справ до інших територіальних одиниць

Втрати матеріалів справ

Судді-учасники фокус-груп зазначають про актуальність проблеми втрати матеріалів:

- відсутність завчасно організованого процесу переміщення справ та матеріалів судів, що були під ризиком окупації, на противагу наявності фактів завчасної евакуації справ місцевими прокуратурами та СБУ
- наявність випадків втрати справ і матеріалів при самому процесі переміщення
- відсутність алгоритму та інструкції щодо процесу переміщення матеріалів, справ та серверів, зокрема визначення відповідальних осіб та уточнення дозволених засобів та способів переміщення
- знищення частини справ і матеріалів внаслідок пожеж та обстрілів
- частина справ і матеріалів не підлягають відновленню, оскільки вони відсутні в електронній системі судів
- відсутність можливості вивезення всіх справ та матеріалів через їх значний фізичний обсяг, неспівмірний із наявними на час евакуації засобами та ресурсами
- втрата частини серверів, на яких зберігалися відцифровані справи
- проблема з особовими справами працівників апарату суду, дані яких зберігалися подекуди тільки на місцях

При цьому частина кримінальних справ була належним чином просканована та доступна, зокрема такі справи подавалися прокуратурами.

Система дистанційної участі в судових засіданнях

Судді-учасники фокус-груп до ефективності системи дистанційної участі в судових засіданнях ставились неоднозначно.

Серед позитивних аргументів зазначалося:

- заощадження коштів і часу всіх сторін процесу
- достатній рівень розвитку інфраструктури та якості інтернету
- можливість розбудови системи участі в судових засіданнях на базі сільських чи міських рад для населених пунктів, в яких відсутні приміщення судів
- можливість дистанційної роботи адвокатів,
- поліпшення доступності судового процесу для людей старшого віку

Негативні оцінки суддів пов'язані з:

- нестабільністю електропостачання, особливо в контексті вимоги щодо одночасної присутності багатьох сторін процесу з різних регіонів
- низький рівень ефективності дистанційної участі, зокрема через створення можливості для маніпуляції, зокрема виправдання відсутності у незручні цим сторонам моменти через поганий зв'язок

Серед прокурорів-учасників фокус-груп переважає позитивне ставлення до системи дистанційної участі в судових засіданнях. Вона сприймається як ефективний інструмент для покращення доступності для різних учасників судового процесу. Основними її перевагами для прокурорів є:

- економія часу
- подолання географічного та матеріального бар'єра для різних сторін судового процесу
- ефективність такої практики для роботи зі свідками, або із потерпілими, що проходять службу в ЗСУ

Прокурори відмічали також і негативні аспекти:

- проблеми з програмним забезпеченням з точки зору технічної надійності роботи та наявного функціонала
- безпека передачі доказів до суду
- питання до можливості забезпечення закритого судового засідання в резонансних складних справах

Але в цілому система дистанційної участі в судових засіданнях сприймається прокурорами позитивно.

При цьому серед адвокатів-учасників фокус-груп навпаки більш поширене негативне ставлення в оцінках ефективності системи дистанційної участі в судових засіданнях. Адвокати відзначають, що система зручна для різних сторін процесу, бо

оптимізує вручення клопотання, надсилання матеріалів, розписок; надає можливість мобілізованим адвокатам вести далі своїх клієнтів у кримінальних провадженнях і дотримуватись раніше обраної стратегії захисту. Водночас найбільший скепсис в адвокатів викликають такі не вирішені проблеми:

- відсутність можливості ефективно допитати свідка в режимі відеоконференції
- проблеми належного технічного забезпечення
- низький рівень спроможності працівників апарату суду щодо налагодження та підтримки роботи системи дистанційної участі в судових засіданнях
- збільшення ризиків ігнорування суддями важливих елементів доступу до правосуддя через дистанційний формат участі сторін
- зловживання прокурорами своїм правом присутності на судових засіданнях в дистанційному режимі без поважних причин
- підсудні по 307 та 309 статтям можуть зловживати дистанційним допитом

Змінна та відновлення територіальної підсудності судів та відрядження суддів, як ключовий фактор впливу війни

Оскільки представниками професійних спільнот визначається як ключовий фактор впливу війни саме змінну та відновлення територіальної підсудності судів та відрядження суддів цю тему було обрано для глибшого аналізу

Україна увійшла в війну без діючої ВРП. Враховуючи відсутність повноважного складу ВРП та стрімку окупацію частини території України в перші дні війни, були внесені законодавчих змін для передачі до Голови ВС повноваження щодо зміни територіальної підсудності судів. Змін зазнав також сам підхід: якщо раніше було передбачено, що робота суду припиняється, то зараз змінюється територіальна підсудність відповідного суду.

На початку при визначенні територіальної підсудності враховувалися в першу чергу географічний фактор (близькість розташування), фактор кількості суддів та очікування щодо можливості окупації інших регіонів. Першим розпорядженням було змінено підсудність відразу 53 районних судів.

Здебільшого підхід до зміни територіальної підсудності себе виправдав, однак в окремих випадках призвів до надмірного навантаження на окремі суди. Цю проблему подальшому було вирішено 2 способами: 1) шляхом відрядження суддів; 2) шляхом подальшої зміни територіальної підсудності суду та її визначення іншому суду. Усього в 2022 році Головою ВС було ухвалено розпорядження про зміну 135 судів та про відновлення підсудності 57 судів. Після деокупації півночі України було відновлено територіальну підсудність судів Київської, Житомирської, Чернігівської та Сумської областей. Згодом було відновлено підсудність судів Харківської області (зокрема, районних судів міста Харкова), а також підсудність деокупованої території Херсонської області. Станом на 10 лютого 2023 року на тимчасово непідконтрольних українській владі територіях залишається 54 суддя (8%). В окремих випадках була здійснена повторна зміна підсудності через суттєве зростання навантаження в судах, яким була визначена підсудність та відповідно непомірне навантаження на наявних в цих судах суддів. Так було

здійснено зміну підсудності судів Херсонської області та передача відповідної підсудності районним судам міста Одеси та судам Одеської області, а також повторно змінено підсудність судів Запорізької області та передано її з Дніпропетровської області судам міста Запоріжжя. Цей процес супроводжувався відрядженнями суддів у суди, яким визначалась підсудність. При розв'язанні питання про відновлення підсудності враховувався фактор можливості здійснення судом правосуддя, а також безпековий фактор. При відновленні підсудності поставало питання зміни місця розташування суду через пошкодження попереднього приміщення суду. Пошкодженими або повністю зруйнованими є 12% (98) від загальної кількості (777) приміщень судів.

Суд, якому була визначена територіальна підсудність, був зобов'язаний завершити розгляд справ, які надійшли цьому суду у зв'язку зі зміненою підсудністю, оскільки розгляд цих справ вже було розпочато. Станом на лютий 2023 року було відновлено підсудність 57 судів: підсудність судів Чернігівської, Сумської, Київської, Житомирської областей, згодом — окремих судів Харківської та на початку 2023 року — Херсонської області.

Зміна підсудності призвела до появи понад 500 суддів, які не здійснювали правосуддя. 11 квітня 2022 року розпочалась процедура відрядження суддів місцевих судів, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії, територіальну підсудність яких було змінено. Було визначено орієнтовний перелік судів, до яких передбачається відрядження суддів. Заяви про відрядження приймаються виключно від судів, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії, територіальну підсудність яких було змінено. Судді могли обрати для відрядження 3 суди згідно з бажаною пріоритетністю та згаданим орієнтовним переліком. До згаданого переліку були включені суди, яким визначено підсудність, а також суди, в яких фактична кількість суддів була менше, ніж 3. У 2022 році було ухвалено рішення про відрядження близько 500 суддів. Аналогічним чином було розв'язано питання щодо суддів апеляційних судів. Судді Херсонського апеляційного суду були здебільшого відряджені до Одеського апеляційного суду, а судді Донецького апеляційного суду — до Дніпропетровського апеляційного суду, оскільки саме цим судам була визначена підсудність відповідних судів.

Надходження судових справ в суди України у 2022 році знизилось на 40%. Можливими факторами зниження є: окупація частини території України, зниження ділової та іншої активності, виїздом частини населення України за межі території держави. Зростання надходження в окремих судах було аномальним, однак у цілому, навіть попри передачу додаткової підсудності, навантаження на суди статистично не збільшилось, порівняно з 2021 роком. Навантаження на суди у 2022 році в основному зумовлювалось перебуванням під юрисдикцією відповідного суду органу досудового розслідування. Фактор передачі підсудності справ, який призводив до збільшення надходження, статистично було компенсовано загальною тенденцією до зменшення надходження справ у суди. Це призвело до того, що в основному суди, яким було передано підсудність, не зазнали надмірного навантаження. Одним із факторів, внаслідок якого не відбулось надмірне збільшення навантаження у судах, яким передано підсудність, полягав в тому, що справи, які перебували на розгляді в судах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, не змогли фізично бути передані через стрімку окупацію відповідних територій. Додатковим фактором, внаслідок якого не відбулось надмірне збільшення навантаження у судах, яким передано підсудність, був той факт, що справи, які перебували на розгляді в судах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, не змогли фізично бути передані через стрімку окупацію відповідних територій.

Основні результати.

Оцінка впливу війни на діяльність прокуратури

Ключові проблеми для здійснення правосуддя прокурорами

За результатами проведення фокус-груп з суддями, прокурорами та адвокатами було ідентифіковано такі ключові проблеми в діяльності прокурорів:

- зловживання прокурорами розширеним колом повноважень на період воєнного стану, зокрема нехтування правами підозрюваних, перебирання на себе повноважень суддів та слідчих, проведення обшуків, маніпуляції з доказами
- кадровий голод в місцевих прокуратурах, спричинений уповільненням процесу атестації нових прокурорів
- недосконалість процесу атестації, зокрема наявність підстав для зловживань та корупції через невідповідність запитань тестів реальній кваліфікації та професійному рівню спеціалістів
- надмірна тривалість відпустки для прокурорів в умовах війни
- несаможиттєвість у прийнятті рішень прокурорами та залежність від керівництва
- відсутня мотивація в прокурорів до розвитку та навчання

Позитивний вплив на діяльність прокурорів мали такі фактори:

- добір молодих прокурорів стажистів
- застосування практики перевезення підозрюваних під вартою в інші області, в тому числі неповнолітніх підозрюваних в умовах загрози окупації
- повернення декларування

Основні результати.

Оцінка впливу війни на діяльність системи БПД та роботу адвокатів

Ключові проблеми в діяльності системи БПД та адвокатів

За результатами проведення фокус-груп з суддями, прокурорами та адвокатами було ідентифіковано такі ключові проблеми в діяльності системи БПД та адвокатів:

- скорочення фінансування системи БПД
- зниження кількості адвокатів, що працюють у системі БПД
- погіршення якості надання допомоги вразливим категоріям населення

- нерівномірний розподіл навантаження на адвокатів, які надають послуги в системі БПД
- залежність адвокатів від інструменту розподілу справ
- відсутність ефективного навчання стандартам надання БПД
- складнощі у роботі зі справами СБУ на всіх рівнях судового провадження: ініціація слідчих дій та стратегія активного захисту підсудних у таких справах сприймається негативно
- ототожнення адвоката з клієнтом
- зазіхання на права адвокатів, наявність додаткового тиску, зокрема погроз у мобілізації чоловіків-адвокатів
- наявність тиску на клієнтів адвокатів через вручення повістки та загрозу мобілізації
- порушення в роботі апарату суду: нехтування обов'язками секретарів щодо викликів учасників провадження в суд, недотримання належної підготовки справ до розгляду
- неврегульованість питання повернення гонорарів клієнту при припиненні надання правової допомоги по договору чи дорученню
- неврегульованість дій адвокатів у разі мобілізації адвоката
- виїзд адвокатів за кордон
- порушення права на захист у випадках, де адвокат залучений за договором на правничу роботу та не повідомляється про слідчі дії з підзахисним. Натомість залучають адвокатів БПД на окрему процесуальну дію
- не врегульовано питання реалізації права на захист клієнта в комендантську годину
- проблеми зі спеціальним досудовим розслідуванням та судовим розглядом: вибірковий підхід до застосування в залежності від "впливовості" підсудного, невпевненість сторін судового процесу у цій практиці
- при застосуванні особливого режиму досудового розслідування адвокат не має можливості погодити з клієнтом позицію та інструменти ефективного оскарження рішень, зокрема отримує процесуальні документи «всліпу»

Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні: судова система

1.1. Оцінка впливу війни на роботу судів та суддів з точки зору представників професійних спільнот

Доступ до правосуддя внаслідок початку воєнних дій суттєво ускладнився. Деякі суди припинили свою роботу, в екстреному режимі подовжили тримання під вартою та намагались передавати справи при зміні підсудності, що іноді відбувалося лише на папері.

«Оскільки справи не передавалися, єдина була порада і наша, коли до нас зверталися, що робити зі справами, які там відкриті провадження... І ми говорили, що ну... подавайте заново, просто заново».

Виникла проблема із законністю рішень у справах, оскільки вони були відсутні в реєстрі. У деяких регіонах при відновленні роботи суду приміщення могло бути з півкою замість вікон, а їх прибирання доводилося організовувати силами працівників суду. Було озвучено й проблему ефективності доступу до правосуддя через погану наповненість штату і неефективну роботу ВККСУ (переведення суддів).

Разом з тим наводилися й позитивні приклади, зокрема розгляд справ в режимі відеоконференції. Наводився кейс вдалої координації роботи судів при зміні підсудності внаслідок чого певна кількість справ була додатково розглянута. Акцентується увага на певному вимушеному процесі адаптації всіма учасниками процесу до воєнних реалій та тривоги, зростання ролі дистанційних інструментів у розгляді справ.

Процес переміщення в оцінках респондентів здебільшого сприймається негативно. Не було чіткої політики, вказівок щодо переміщення судових справ та суддів. Через що відбулись втрати проваджень та деякі судді разом з працівниками суду ризикували життями, залишаючись в окупації.

«...основною проблемою найбільш складною... для всіх судів України, які зіштовхнулися з цією проблемою... Напевно невизначеність та, куди, що робити з цими справами. Чи їх потрібно відразу було за першої можливості відвезти всі? Чи їх вивозити?»

Через переміщення людей відбувається накопичення справ і ускладнено їх розгляд. Солідарні респонденти в оцінках роботи механізму переведення або тимчасового відрядження. Зокрема, наголошується на складності отримати відрядження в певні регіони, наприклад Київ, навіть при наявності вакантних місць. Також акцент робився на відсутності можливості отримати відрядження в бажаний регіон, та на недостатній підготовці переведення апарату суду.

«Потім, коли було оголошено і наведено перелік судів, до яких може бути відряджений суддя, в цьому переліку, якщо його подивитися... взагалі не було майже ніде відрядження в міста обласного значення, окрім міста Дніпро. В місто Дніпро було дуже багато вакансій. Ми всі знаємо, і постійно

про це говорять, яка недостача суддів, в тому числі і в районних судах того ж міста Києва, і... Чи інших міст таких. Ну, досить великих, де велике навантаження».

Серед позитивних прикладів говорять про здійснення розгляду цивільних позовів людей з окупованих територій, коли спроби ідентифікувати учасників процесу робились самими суддями, через електронне судочинство. Озвучено також позитивний кейс, коли в результаті запиту було здійснено відрядження суддів, що суттєво розвантажило суд.

Проблема втрати матеріалів при переміщенні актуальна. Частина справ і матеріалів знищені внаслідок пожеж чи влучань, і не підлягають відновленню. При спробі поновлення матеріалів виникала проблема відсутності справ у системі судів (на серверах). Разом із тим зазначались випадки, коли кримінальні справи були належним чином заскановані та доступні, зокрема подавалися прокуратурами. Висловлювалось також припущення що не всі матеріали були знищені або вивезені через їх значний обсяг.

«Те що стосується знищених матеріалів документів, за... за день до початку війни, наскільки мені відомо, що Служба Безпеки, що прокуратура в ... (одному із деокупованих районів Харківської області) вони ці справи свої всі, документи вивезли. Вони не захотіли нас повідомляти про це, що вони вивезли, і порадили нам це також зробити, якимось чином організувати. Ми це запам'ятали».

Низку негативних оцінок отримала проблема відсутності алгоритму та інструкції, вказівок як діяти, хто має нести відповідальність за перевезення справ, серверу, як та якими засобами краще їх вивезти. Підкреслювалась також проблема із особовими справами працівників апарату суду, дані яких зберігалися подекуди тільки на місцях.

«Однак дотепер немає жодних правил якихось щодо зберігання, вивозу, перевезення всіх цих важливих речей для нас. Як то сервер, і справи. Там же є не тільки справи і сервер, є ще якісь особові справи суддів, працівників суду, трудові книжки. Це не тільки те, що стосується суддів, і судочинства, однак і пов'язане з працівниками апарату суду».

До питання ефективності системи дистанційної участі в судових засіданнях респонденти ставились неоднозначно. Серед позитивних аргументів зазначалося, що система показала надзвичайну ефективність в контексті заощадження коштів і часу всіх сторін процесу. Наголошувалось на достатньому рівні інфраструктури, як щодо якості інтернет, також звучали ідеї щодо можливостей розбудови системи на базі сільських чи міських рад. Наводились позитивні кейси дистанційної роботи адвокатів, підкреслювалось поліпшення судового процесу для людей старшого віку. Негативні оцінки пов'язані з нестабільністю електропостачання, особливо в контексті вимоги щодо одночасної присутності багатьох сторін процесу з різних регіонів. Респондентами зазначається низький рівень ефективності дистанційної участі, зокрема через створення можливості маніпуляції тою чи іншою стороною процесу або виправдання відсутності у незручні цим сторонам моменти поганим зв'язком.

В оцінках наявної мережі судів першої інстанції явно проглядається негативна тональність. Респондентами підкреслюються проблеми із територіальною підсудністю, що ускладнює ситуацію для різних сторін процесу. Неодноразово була озвучена

тенденція зростання рівня навантаження в умовах сильного дефіциту кадрів, штату. При цьому механізм перерозподілу справ і визначення певних спеціалізацій не допоміг, а рівень зарплати працівників апарату оцінюється як низький.

«В мене десь 2500 навантаження в рік. Якщо мене спитають, яким чином я... ось так сісти і розписати, скільки часу в мене на кожен процесуальний кабінет, то вийде, що це неможливо. Технічно неможливо. І я не зможу пояснити, яким чином я ухвалив стільки рішень. Ось вся відповідь. Ніяким чином...»

Висловлюються сумніви відносно роботи механізму суду присяжних в кримінальному провадженні, зокрема через складність організації участі багатьох присяжних в умовах обмеженого часу і фінансування, що становить загрозу затягування ухвалення вироку.

Ключовими проблемами вважаються недоукомплектування як апарату суду, так і суддівського корпусу, при дуже великому навантаженні. Зазначалось, що проблема відключення електроенергії вирішувалась силами місцевого рівня і територіальних управлінь, а на рівні держави системні розв'язання проблеми відсутні. Також питання голоду кадрів додатково ускладнено міграцією суддів за кордон, бо вимагає перерозподілу справ і колегій.

Належною реакцією держави на думку респондентів мав би бути єдиний чіткий механізм та покрокова інструкція щодо збереження життя та здоров'я людей, проте цього фактично не було розроблено.

«І дуже-дуже було багато випадків, коли судді [в окупації], вони просто скривалися, скривалися від органів ФСБ, чи ці, як вони там у них називаються? Типу Нацгвардії. Їх шукали, а вони там десь скривалися в підвалах, і намагалися виїхати»

Респондентами відзначається маленька заробітна плата працівників апарату суду, що призводить до відсутності кваліфікованого персоналу. Прозвучала також думка про недостатній рівень популяризації судової влади в медійному контексті.

В оцінках змін до законодавства у зв'язку з воєнним станом думки розділилися. З одного боку, постійні зміни в законодавстві та їх кількість сприймаються негативно, зокрема в контексті атестації, зміни строків позовної діяльності, статті 615 КПК. Підкреслювалась також відсутність в кримінальному судочинстві законних можливостей використовувати власні технічні засоби. Було озвучено певні порушення ЄКПЛ внаслідок роботи прокурорів на підставі власних постанов для продовження арештів без наявних підозрюваних. Акцентувалися проблеми із допитом свідків внаслідок їх мобільності, у світлі чого пропонувалося масштабувати практику використання показань потерпілих та свідків на стадії досудового розслідування.

Разом із тим, респонденти наводили вдалі кейси, коли пропозиції та напрацювання суддів бралися до уваги законодавцем. Воєнний час розглядається як такий, що вимагає вимушеного обмеження конституційних прав і свобод. Зміни оцінюються як не системні, а точкові, але при цьому ефективні. Позитивне ставлення респонденти мають до спрощення оголошення вироку тільки до резолютивної частини, без всього тексту вироку.

Відносно можливих порад, учасники зосередили увагу на законодавчому врегулюванні процесу переведенні суддів у суди за місцем нового проживання, на заміну механізму відрядження. Пролунала думка щодо скасування мотивованих рішень там, де вони не цікаві сторонам процесу, зокрема при розірванні шлюбу або щодо комунальних послуг. Натомість зробити за це менший судовий збір, а у разі бажання отримати мотиваційну частину — окремий збір. Акцент також робився на питанні матеріальної бази секретарів і помічників. Була озвучена негативна оцінка популярності у підході до реформ. Ключовим дієвим рішенням вважається можливість наразі оновлення суддівського корпусу із залученням міжнародних експертів, етнічних рад та громадськості.

«В мене змінюються діти по 18 років, які попрацюють 3-4 місяці, я щось дам, і вони ідуть флористами на 20 000. Бо брати квітки розкладати, воно набагато більш матеріально привабливо, ніж зростати як професіонал в цій справі».

«Просто оновіть суддівський корпус, якщо йдеться про те. Якісно його оновіть за участю міжнародних експертів, за участю, не знаю, етичної ради, громадської ради доброчесності. Є всі ці механізми, треба брати і робити це. Більше нічого не потрібно. Це зробіть».

1.2. Змінна та відновлення територіальної підсудності судів та відрядження суддів, як ключовий фактор впливу війни

Регламентация повноважень Голови Верховного Суду

Одним із визначальних аспектів щодо забезпечення здійснення правосуддя було те, що Україна увійшла в війну без діючої ВРП, оскільки більшість членів ВРП напередодні повномасштабного вторгнення звільнились за власним бажанням. Вочевидь, такі дії були спричинені небажанням проходити перевірку Етичною радою, яка мала оцінити доброчесність чинних членів ВРП.

26 січня та 23 лютого 2022 року у більшості членів ВРП припинилися повноваження у зв'язку з їх звільненням із посади за власним бажанням, отже, з 24 лютого 2022 року відсутній повноважний склад ВРП, визначений статтею 131 Конституції України¹.

На початок війни чинною була частина сьома статті 147 Закону України «Про судустрій і статус суддів», яка передбачала, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами робота суду може бути припинена за рішенням ВРП, що ухвалюється за поданням Голови ВС.

Однак, враховуючи відсутність повноважного складу ВРП та стрімку окупацію частини території України в перші дні війни, виникла нагальна потреба у внесенні законодавчих змін, які б уможливили реагування на випадки неможливості здійснення судами правосуддя повноважним на той час органом.

¹ Статтею 18 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» встановлено, що Вища рада правосуддя є повноважною за умови обрання (призначення) на посаду щонайменше п'ятнадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці), та складення ними присяги.

І вже 03 березня 2022 року парламентом було ухвалено Закон № 2112-ІХ, яким згадану вище частину сьому статті 147 Закону викладено у новій редакції: *«У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється».*

Отже, повноваженням щодо зміни територіальної підсудності судів, які не можуть здійснювати правосуддя, у випадку неможливості здійснення ВРП своїх повноважень, наділено Голову ВС. Крім того, змін зазнав сам підхід до розв'язання цього питання: якщо раніше було передбачено, що робота суду припиняється, то зараз змінюється територіальна підсудність відповідного суду. Це є важливим, оскільки давало можливість продовжувати здійснювати матеріальне забезпечення суддів тих судів, територіальна підсудність яких змінена, до їх відрядження в інші суди.

Зміна територіальної підсудності судів

Разом з набранням чинності відповідними змінами набрало чинності перше розпорядження Голови ВС про зміну територіальної підсудності судів: окремих судів Донецької області, зокрема, районних судів міста Маріуполя, усіх районних судів Луганської області та Апеляційного суду Луганської області, усіх районних судів Херсонської області та Апеляційного суду Херсонської області, а також чотирьох районних судів Київської області, що розташовані в районах, в яких на той момент велись бойові дії (Бородянський, Іванківський, Ірпінський та Макарівський районні суди).

При визначенні того, яким судам визначати територіальну підсудність здебільшого враховувався географічний фактор, тобто територіальна підсудність визначалась судам, які розташовані відносно неподалік. Крім того, брався до уваги фактор кількості суддів, які працюють у судах, яким визначалась територіальна підсудність справ. Також, на той момент було незрозуміло, наскільки стрімкою буде воєнна окупація території України, оскільки тоді відбувався одночасний рух збройних сил держави-агресора як на півночі, так і на сході та півдні України. Наприклад, підсудність справ херсонських судів визначена судам Дніпропетровської області, оскільки ця область на той момент виглядала більш захищеною від окупації, ніж, наприклад, Миколаївська область, яка була частково окупована, або Одеська область, яка на початок березня перебувала в умовах загрози окупації та висадки морського десанту.

Також, враховуючи велику кількість судів, територіальну підсудність яких необхідно було змінювати (лише першим розпорядженням змінено підсудність 53 районних судів), практикувався підхід, відповідно до якого підсудність справ декількох судів визначалась одному суду. Здебільшого цей підхід себе виправдав, однак в окремих

випадках призвів до надмірного навантаження на суди, що в подальшому було подолано у два способи: і) шляхом відрядження суддів; ii) шляхом подальшої зміни територіальної підсудності суду та її визначення іншому суду.

Реалізація іншого підходу — визначення як пріоритету недопустимості перевантаження судів призвело б до появи надто великих відстаней між судами, підсудність яких змінено та судами, підсудність яким визначено. Це, своєю чергою, не сприяло б доступу до суду громадян, які мешкають на відповідних окупованих територіях.

Усього Головою ВС було ухвалено розпорядження про зміну **135** судів та про відновлення підсудності **57** судів.

Як зміна, так і відновлення судів відбувались відповідно до процесу деокупації територій Збройними Силами України. Так, після деокупації півночі України було відновлено територіальну підсудність судів Київської, Житомирської, Чернігівської та Сумської областей. Згодом було відновлено підсудність судів Харківської області (зокрема, районних судів міста Харкова), а також підсудність деокупованої території Херсонської області, про що більш детально буде йтись нижче.

Станом на 10 лютого 2023 року на тимчасово непідконтрольних українській владі територіях розташовані 8% (54) судів, а саме:

- у Донецькій області — 8 судів;
- у Запорізькій області — 16 судів;
- у Луганській області — 16 судів;
- у Херсонській області — 14 судів.

Повторна зміна підсудності

В окремих випадках була здійснена повторна зміна підсудності.

Як вже зазначалось, на початку березня 2022 року було складно прогнозувати динаміку ведення бойових дій і при розв'язанні питання про зміну підсудності судів Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської, частково Миколаївської та частково Харківської областей, їх підсудність передавалась здебільшого судам Дніпропетровської області, та частково Полтавської області.

Згодом, коли перша хвиля атак на сході України стихла і лінія фронту зупинилась, в Україні відновилась активність функціонування державних органів і ділова активність. Починаючи з весни-літа 2022 року почало істотно зростати навантаження в судах, яким була визначена підсудність і це навантаження почало ставати непомірним для судів.

Враховуючи наведені обставини, Головою ВС, з метою розвантаження судів Дніпропетровської області було прийнято розпорядження про зміну підсудності судів Херсонської області та передачі відповідної підсудності районним судам міста Одеси та судам Одеської області, а також повторно змінено підсудність судів Запорізької області та передано її з Дніпропетровської області судам міста Запоріжжя.

Це сприяло певному вирівнюванню навантаження. Цей процес також супроводжувався відрядженнями суддів у суди, яким визначалась підсудність.

Відновлення підсудності

Розпорядженнями Голови ВС відповідно до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», урахувавши наявність належних умов для здійснення правосуддя, відновлено територіальну підсудність судових справ судів:

1. від 21.04.2022 — Брусилівського, Малинського та Овруцького районних судів Житомирської області;
2. від 21.04.2022 — Іванківського районного суду Київської області;
3. від 22.04.2022 — Господарського суду Сумської області та Господарського суду Чернігівської області;
4. від 04.05.2022 — Чернігівського апеляційного суду, Деснянського та Новозаводського районних судів м. Чернігова, Новгород-Сіверського, Семенівського, Коропського, Корюківського, Менського, Сосницького, Городнянського, Ріпкинського, Чернігівського, Щорського, Бобровицького, Носівського, Бахмацького, Борзнянського, Варвинського, Ічнянського, Срібнянського, Талалаївського, Козелецького, Куликівського районних судів Чернігівської області, Ніжинського та Прилуцького міськрайонних судів Чернігівської області;
5. від 05.05.2022 — Макарівського районного суду Київської області;
6. від 19.05.2022 — Ірпінського міського суду Київської області;
7. від 25.05.2022 — Тростянецького районного суду Сумської області;
8. від 12.07.2022 — Бородянського районного суду Київської області;
9. від 25.07.2022 — Харківського апеляційного суду та Господарського суду Миколаївської області;
10. від 31.08.2022 — Близнюківського та Сахновщинського районних судів Харківської області;
11. від 20.09.2022 — Лозівського міськрайонного суду Харківської області;
12. від 18.10.2022 — Охтирського міськрайонного суду Сумської області;
13. від 17.11.2022 — Комінтернівського, Ленінського, Московського, Орджонікідзевського, Фрунзенського, Червонозаводського районних судів м. Харкова, Чугуївського міського суду, Дергачівського, Харківського районних судів Харківської області;
14. від 10.01.2023 — Херсонського апеляційного суду, Білозерського, Великоолександрівського та Нововоронцовського районних судів Херсонської області.

При розв'язанні питання про відновлення підсудності враховувався фактор можливості здійснення судом правосуддя, а також безпековий фактор, адже навіть на деокупованих територіях, залежно від конкретного місця зберігався істотний ступінь небезпеки, яка загрожувала суддям та учасникам справ. Для з'ясування наявності необхідних безпекових умов для здійснення правосуддя, відповідна інформація запитувалась Головою ВС із ВЦА.

Зокрема, це ставалося в Харківській області, окремі райони якої перебували під тривалими обстрілами ствольної артилерії. Крім того, окремі приміщення судів були знищені або пошкоджені, а тому поставало питання щодо ремонту цих приміщень або зміни місця розташування суду. Так, наприклад, у зв'язку зі знищенням приміщення було змінено місце розташування Бородянського суду Київської області. А підсудність

Охтирського міськрайонного суду Сумської області було відновлено після ремонту пошкодженого приміщення суду.

Згідно з інформацією, наданою Державною судовою адміністрацією України, пошкодженими або повністю зруйнованими є 12% (98) від загальної кількості (777) приміщень судів:

86 приміщення судових установ зазнали ушкоджень — вибиті вікна, пошкоджені фасади будівель, відсутнє електропостачання, тепlopостачання, пошкоджені стелі, внутрішні двері, зазнали руйнувань внутрішні перегородки між кабінетами, пошкоджені зали судових засідань, відсутнє тепlopостачання, водовідведення, електропостачання тощо.

12 приміщень судів повністю зруйновані:

1. Бородянського районного суду Київської області;
2. Ізюмського міськрайонного суду Харківської області;
3. Харківського апеляційного суду (будівля є пам'яткою архітектури місцевого значення);
4. Господарського суду Миколаївської області;
5. Краснолиманського міського суду Донецької області;
6. Донецького апеляційного суду (приміщення в м. Маріуполі);
7. Волноваського районного суду Донецької області;
8. Високопільського районного суду Херсонської області;
9. Луганського апеляційного суду;
10. Лисичанського міського суду Луганської області;
11. Куп'янський міськрайонний суд Харківської області;
12. Березнегуватський районний суд Миколаївської області.

При відновленні територіальної підсудності судів у розпорядженнях Голови ВС вказувалось, що суд, якому була визначена територіальна підсудність, має завершити розгляд справ, які надійшли цьому суду у зв'язку зі зміненою підсудністю. Це зумовлено тим, що до цього суду надійшли справи, розгляд яких вже було розпочато і вони могли перебувати на різних стадіях. І для того, щоб не починати цей розгляд спочатку в суді, підсудність якого відновлена, розгляд відповідних справ мав завершувати суд, якому було визначено підсудність.

Усього, на момент підготовки цього аналітичного матеріалу, було відновлено підсудність **57** судів.

Після деокупації північної території України було відновлено підсудність судів Чернігівської, Сумської, Київської, Житомирської областей, згодом — окремих судів Харківської та на початку 2023 року — Херсонської області (розташованих на деокупованій правобережній території України).

Відновлення судів Харківської області відбувалось поступово. Враховуючи те, що частина області була окупована, а частина — ні, і з певного часу (травня 2022 року), загроза подальшої окупації цієї області була малоімовірною, була віднайдена можливість відновлення Харківського апеляційного суду у місті Валки Харківської області, яке розташоване на відносно безпечній території.

Відрядження суддів

Зміна підсудності призвела до появи численної кількості суддів, які не здійснювали правосуддя (їх було понад п'ятсот) і які розпочали звертатись до Голови ВС з метою розв'язання питання про їх відрядження до судів, які здійснювали правосуддя та перебували на територіях, підконтрольних українській владі.

Відповідним повноваженням Голова ВС був наділений на час тимчасової відсутності повноважного складу ВРП.

Відповідно до пункту 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу ВРП, визначеного статтею 131 Конституції України, Голова ВС приймає рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації та про дострокове закінчення відрядження судді.

На виконання відповідного повноваження на сайті ВС 11 квітня 2022 року було розміщено оголошення «Про початок процедури відрядження суддів місцевих судів, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії, територіальну підсудність яких було змінено розпорядженнями Голови Верховного Суду»².

Відповідно до цього оголошення судді повідомлялись про те, що Головою ВС передбачається розгляд питання стосовно відрядження суддів місцевих судів, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії, територіальну підсудність яких було змінено розпорядженнями Голови ВС (окремі суди Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей).

Орієнтовний перелік судів, до яких передбачається відрядження суддів, затверджено рішенням Голови ВС від 11 квітня 2022 року № 3.

Також в оголошенні вказувалось, що до 18 квітня 2022 року включно будуть прийматися заяви про відрядження суддів місцевих судів, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії, територіальну підсудність яких було змінено розпорядженнями Голови ВС.

У своїх заявах суддям слід було зазначити назви трьох судів згідно з бажаною пріоритетністю та згаданим Орієнтовним переліком судів, до яких вони мають бажання бути відрядженим, і надати обґрунтування доцільності такого відрядження до відповідних судів (за наявності).

Крім того, повідомлялось, що заяви про відрядження буде розглянуто з урахуванням побажання суддів, а також з огляду на потреби судів. Про ухвалене рішення буде поінформовано суддю, голову суду, з якого відряджено суддю, і голову суду, до якого відряджено суддю.

До згаданого переліку були включені суди, яким визначено підсудність розпорядженнями Голови ВС, а також суди, в яких фактична кількість суддів була менше, ніж 3. Тобто це суди, в яких взагалі не було суддів, а також суди, які внаслідок невеликої кількості суддів не могли повноцінно функціонувати.

² URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/vidr_2022/Ogosh_vidr_2022.pdf

Разом із тим, перелік був орієнтовним і судді не були позбавлені можливості подавати заяви на їх відрядження до інших судів.

Зрештою у 2022 році Головою ВС було ухвалено рішення про відрядження близько 500 суддів, які виявили своє бажання на відрядження, та з якими вдалось встановити зв'язок.

Аналогічним чином було розв'язано питання щодо суддів апеляційних судів.

22 липня 2022 року було розміщено оголошення про початок процедури відрядження суддів апеляційних судів, підсудність яких було змінено (Донецький, Луганський та Херсонський апеляційні суди).

Надалі ці судді були також відряджені в інші апеляційні суди. Судді Херсонського апеляційного суду були здебільшого відряджені до Одеського апеляційного суду, а судді Донецького апеляційного суду — до Дніпропетровського апеляційного суду, оскільки саме цим судам була визначена підсудність відповідних судів. Це дозволило, своєю чергою, подолати кадровий голод у відповідних судах і частково покращити стан здійснення правосуддя.

Статистичні показники діяльності судів

Динаміка статистичних показників судів, яким була визначена підсудність судів, що змінили територіальну підсудність, наведена в Додатку 1.

Аналіз цих статистичних показників необхідно розпочати з того, що загальна статистична тенденція надходження судових справ в суди України у 2022 році свідчить про те, що таке надходження знизилось на 40%. Можна зробити припущення, що таке зниження зумовлено низкою факторів: окупацією частини території України, зниженням ділової та іншої активності, виїздом частини населення України за межі території держави.

Отже, у тому разі, якщо зниження надходження було меншим, ніж 40%, то відповідний показник перевищує середній по Україні.

Наведені вище дані свідчать, що зростання надходження в окремих судах було аномальним, однак у цілому, навіть попри передачу додаткової підсудності, навантаження на суди статистично не збільшилось, порівняно з 2021 роком. Як свідчить аналіз ситуації щодо здійснення правосуддя у 2022 році, то більше, порівняно з іншими судами, навантаження на суди в основному зумовлювалось перебуванням під юрисдикцією відповідного суду органу досудового розслідування.

В цілому, аналіз статистичних даних свідчить про те, що здебільшого фактор передачі підсудності справ, який призводив до збільшення надходження, статистично було компенсовано загальною тенденцією до зменшення надходження справ у суди, про що йшлося вище. Це призвело до того, що в основному суди, яким було передано підсудність, не зазнали надмірного навантаження.

Крім того, одним із факторів, внаслідок якого не відбулось надмірне збільшення навантаження у судах, яким передано підсудність, полягав в тому, що справи, які

перебували на розгляді в судах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, не змогли фізично бути передані через стрімку окупацію відповідних територій.

Виняток становлять районні суди міста Полтави та Полтавської області, яким була передана підсудність районних судів міста Харкова та судів Харківської області:

Витяг з Додатку 1

Гадяцький районний суд Полтавської області	3434	3415	-19	-1%	3517	3228	-289	-8%
Глобинський районний суд Полтавської області	3162	4130	968	31%	3131	3872	741	24%
Диканський районний суд Полтавської області	1230	2208	978	80%	1178	1766	588	50%
Карлівський районний суд Полтавської області	3010	2901	-109	-4%	2951	2983	32	1%
Київський районний суд м. Полтави	9539	15259	5720	60%	9192	14353	5161	56%
Козельщинський районний суд Полтавської області	1086	943	-143	-13%	1049	956	-93	-9%
Котелевський районний суд Полтавської області	1373	4307	2934	214%	1371	3312	1941	142%
Ленінський районний суд м. Полтави	4348	11434	7086	163%	3961	8144	4183	106%
Машівський районний суд Полтавської області	1084	1721	637	59%	1085	1374	289	27%
Октябрський районний суд м. Полтави	24691	29528	4837	20%	24232	23535	-697	-3%
Полтавський апеляційний суд	9895	14660	4765	48%	9759	10350	591	6%
Полтавський районний суд Полтавської області	4712	8876	4164	88%	4561	8051	3490	77%
Шишацький районний суд Полтавської області	1369	2689	1320	96%	1484	2640	1156	78%

Це, скоріш за все, зумовлено тим, що місто Харків та частина Харківської області не були фактично окуповані, суди в цих населених пунктах не були захоплені, а відтак ці суди змогли здійснити передачу справ у суди Полтавської області. Крім того, територіальне наближення до фронтової зони та відносна безпечність перебування в місті Харкові, призвела до того, що кримінальні провадження, пов'язані із воєнними та військовими злочинами були підсудні судам міста Харкова та області, а тому розглядались судами Полтавської області. Так, одні з перших вироків за ст. 438 КК (порушення законів та звичаїв війни) були ухвалені Котелевським районним судом Полтавської області.

II. Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні: прокуратура

2.1 Оцінка наявних ризиків в діяльності прокуратури, які існували до 2022 року та відповідних заходів реагування на них

У жовтні 2020 року була затверджена Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 роки³, яка визначала шість основних стратегічних пріоритетів для системи органів прокуратури:

1. Забезпечення високого рівня якості й ефективності реалізації конституційних функцій прокуратури;
2. Ефективна координація діяльності у сфері протидії злочинності та функціонування системи кримінальної юстиції загалом;
3. Розвиток професійних компетентностей працівників органів прокуратури;
4. Підвищення рівнів відкритості та довіри громадськості до прокуратури;
5. Етика, доброчесність прокурорів і дисциплінарна відповідальність;
6. Забезпечення незалежності прокурорів і прокурорське самоврядування, соціальне забезпечення прокурорів.

Також, реагуючи на зміни адміністративно-територіального поділу країни, у лютому 2021 року розпочали роботу окружні прокуратури. Фактично прокуратура стала єдиним органом у системі правосуддя та кримінальної юстиції, який синхронізував свою структуру з новим адміністративно-територіальним поділом.

Окрім того, компанія PricewaterhouseCoopers на замовлення Офісу Ради Європи в Україні провела у 2019 та 2020 роках організаційний аналіз ОГП, а також обласних і окружних прокуратур, за результатами яких надали ОГП рекомендації, спрямовані на покращення організації та ефективності роботи прокурорів.

Станом на вересень 2021 року більша частина наданих рекомендацій все ще не були виконані, серед них, зокрема:

- розроблення та впровадження системи вимірювання та регулювання навантаження на прокурорів;
- розроблення стандартів діяльності прокурорів;
- розробка та впровадження моделі компетенції для працівників органів прокуратури;
- перегляд повноважень заступників керівників та начальників відділів окружних прокуратур.

3 URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki>

Під час обговорення у фокус-групах прокурори також відмічали серед системних проблем значну кількість вакантних посад: *«Наприклад, в органі прокуратури, в якому я працюю, там де штатна чисельність у нас 1045 людей, з них 750 прокурорів, то на сьогодні в нас майже 120 вакантних посад саме прокурорів».*

На недостатню чисельність прокурорів звертали уваги і судді, відзначаючи випадки, коли *“один і той же прокурор має бути в п’яти засіданнях одночасно”.*

Також прокурори висловлювали невдоволення атестаційними процедурами, які оцінювали як несправедливі та необ’єктивні підстави для звільнення прокурорів: *“Я знаю, що багато людей пішло через атестацію. Навіть людей, які були професіоналами своєї справи. Бо вони просто не змогли якось підлаштуватися до цього контексту оцих тестів”.*

Своєю чергою адвокати відмічали низький рівень процесуальної самостійності прокурорів у кримінальних провадженнях, зазначаючи, що прокурори *“ніколи не були по суті дійсно самостійними, але на сьогоднішній день ... є така тенденція, що все менше і менше от ті маленькі рамки тої самостійності вони стають”.*

Критично адвокати оцінювали і результати останньої атестації у рамках реформи прокуратури: *“реформу прокуратури зробили, ми ні до чого не прийшли, вони ще стали більш залежні”.*

2.2 Вплив повномасштабного вторгнення на діяльність прокуратури

Як повідомив на запит ОГП, станом на 31.03.2023 року встановлено втрату понад 70 тисяч матеріалів кримінальних проваджень, розслідування у яких не були завершені, за якими до суду було подано менш як 750 клопотань про відновлення втрачених матеріалів.

На масштаби проблеми з втратою матеріалів кримінальних проваджень вказували і прокурори під час спілкування у фокус-групах: *“...були пожежі, чи було захоплення так само. Дійсно, там вже пропала можливість, багато речових доказів, які зберігалися навіть в камерах схову. Речові докази були або знищені, або розкрадені”.*

Адвокати також відмічали, що втрата матеріалів розслідування *“істотно змінює баланс доказів по кримінальних провадженнях”.*

У 2022 році кількість судових засідань, в яких прокурори взяли участь у судах першої інстанції у провадженнях, які закінчились ухваленням вироку, скоротилась на чверть у порівнянні з 2021 роком. Так само на чверть знизилась кількість задоволених апеляційних скарг прокурорів на вироки судів.

На 28% менше осіб було виправдано судами у 2022 році порівняно з 2021 роком і на 21% зменшилась кількість проваджень, у яких прокурори відмовились від підтримання публічного обвинувачення.

При тому, що кількість поданих прокурорами до суду клопотань про застосування запобіжних заходів залишилась на рівні 2021 року, розподіл таких клопотань по органах розслідування яскраво відображає зміну пріоритетів у роботі прокурорів: при незначному зменшенні таких клопотань у провадженнях НПУ (на 6%) та відчутному — у провадженнях БЕБ (на 67%), кількість таких клопотань у провадженнях органів, до підслідності яких належать воєнні та військові злочини, а також злочини проти основ національної безпеки, істотно підвищилась — на третину у провадженнях ДБР і майже втричі у провадженнях СБУ.

Ще виразнішою була ця тенденція щодо клопотань про тримання під вартою: при зниженні їх кількості у провадженнях НПУ (на 7%) та БЕБ (на 44%), істотно збільшилась кількість таких клопотань у провадженнях ДБР (вдвічі) та СБУ (у чотири рази).

Відобразилось повномасштабне вторгнення і на структурі злочинності в Україні. Порівняно з 2021 роком у 2022 році по Україні в середньому було зареєстровано на 17% менше кримінальних правопорушень.

З цієї тенденції вибивались лише декілька регіонів України: Донецька, Луганська області та АР Крим та м. Севастополь, у яких відмічалось зростання зареєстрованих злочинів від 16 до 48%, що явно пов'язано з реєстрацією воєнних та інших злочинів, пов'язаних з окупацією цих регіонів.

При загальнодержавній тенденції відчутного зниження кількості зареєстрованих злочинів лише у Закарпатській області серед неокупованих регіонів відбулось їх незначне зростання (на 1,7%), що, ймовірно, було пов'язане з внутрішнім переміщенням населення.

На фоні відчутного зниження кількості зареєстрованих кримінальних проступків (на 27%) та нетяжких злочинів (на 39%), істотно зросла кількість виявлених особливо тяжких злочинів (майже у дев'ять разів). Критичне зростання реєстрації особливо тяжких злочинів відбувалось саме в окупованих регіонах та регіонах ведення активних бойових дій: Чернігівська, Херсонська, Харківська, Миколаївська, Луганська, Київська, Запорізька та Донецька області.

Кількість зареєстрованих в Україні злочинів проти основ національної безпеки зросла у понад 33 рази, а у Харківській і Херсонській областях — на два порядки.

Кількість зареєстрованих військових злочинів зросла у 4,5 рази, а їх ріст відмічався в усіх регіонах України.

Разюче зросла кількість зареєстрованих злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку — у 245 разів, у 2022 році було зареєстровано понад 62 тисячі таких злочинів і реєструвались вони у кожному без винятку регіоні України. Основну частину цих злочинів складала порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України), яких було зареєстровано понад 60 тисяч, у тому числі понад 6 тисяч випадків поєднання такого злочину з умисним вбивством.

Під час обговорення у фокус-групах прокурори відмічали складність залучення до судових засідань учасників, які виїхали з території України, або про місце перебування яких відсутні відомості.

Також прокурори відмічали затягування або і зупинення судових розглядів, у справах, де обвинувачені мобілізовані до ЗСУ.

2.3 Інституційна спроможність та готовність системи прокуратури в контексті реагування на виклики, пов'язані із повномасштабним вторгненням

Після початку повномасштабного вторгнення, 19 липня 2022 року Верховна Рада ухвалила рішення щодо звільнення з посади Генерального прокурора Ірини Венедіктової. 28 липня 2022 року на посаду Генерального прокурора був призначений Андрій Костін.

З-поміж заступників Генерального прокурора Ірини Венедіктової до цього часу на посаді залишився лише один — Ігор Мустеца.

Перший заступник Генерального прокурора Олексій Хоменко, заступники Генерального прокурора Дмитро Вербицький, Антон Войтенко та Вікторія Літвінова були призначені упродовж перших шести місяців перебування Андрія Костіна на посаді Генерального прокурора.

Окрім **розташування органів прокуратури відповідно до адміністративно-територіального поділу України**, про що вказано вище, варто відзначити та окремі технічні аспекти організації діяльності прокурорів, які могли впливати на спроможності органів прокуратури реагувати на виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням.

Зокрема, **доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань**, адміністратором якого є ОГП, може бути здійснений кожним користувачем з будь-якого комп'ютера з підключенням до мережі інтернет з використанням індивідуального цифрового ключа. Інформації про некоректну роботу ЄРДР чи технічні проблеми з внесенням до нього відомостей про перебіг досудових розслідувань, які були б пов'язані з повномасштабним вторгненням, у відкритих джерелах не виявлено.

Відповідно до наказу ОГП від 30.09.2021 року № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» на кожне кримінальне провадження в органах прокуратури обов'язково має формуватись так зване наглядове провадження, у якому накопичуються копії усіх основних процесуальних документів.

Потенційно, збережені у таких наглядових провадженнях документи можуть бути використані для відновлення втрачених матеріалів проваджень. Хоча, відомостей про те, як відбувається процес відновлення таких втрачених матеріалів та чи використовуються при цьому відповідні наглядові провадження, ОГП на запит не надав.

Під час обговорення у фокус-групах прокурори та адвокати відмічали можливість дистанційної участі у судових засіданнях як один з основних факторів, без якого проведення значної кількості судових засідань після повномасштабного вторгнення було б взагалі неможливим.

Разом з тим прокурори відмічали необхідність покращення технічної спроможності системи дистанційної участі, через технічні збої якої нерідко доводиться відкладати судові засідання.

2.4 Ключові заходи, вжиті органами прокуратури, з метою подолання негативного впливу повномасштабного вторгнення

ОГП відмовився надавати на запит будь-які відомості щодо переведення органів прокуратури на функціонування в умовах особливого періоду, про кількість та спосіб переміщення прокурорів, матеріалів досудових розслідувань та матеріальних цінностей під час дії на території України воєнного стану.

Проте, під час обговорення у фокус-групах прокурори відмічали, що до прокуратур багатьох областей, віддалених від лінії бойового зіткнення, переміщались прокурори з окупованих регіонів або регіонів, в яких проходили активні бойові дії. Переважно, такі переміщені прокурори продовжували здійснювати свою попередню діяльність, у тому числі дистанційно брали участь у судових засіданнях.

Також прокурори повідомляли про вжиття заходів, спрямованих на збереження як кадрових документів, так і матеріалів кримінальних проваджень: *“Ми першу добу вивозили все, коли було ще невідомо, що буде далі. Вивозили всі документи. Всі, і кримінальні провадження, і бухгалтерські документи, і особові справи. Кримінальні провадження процесуальні керівники, ну слідчі, наскільки мені відомо, вони все ж таки були поруч, вони привезли. А ось, наприклад особові справи ми привезли тільки майже через рік”.*

Разом з тим, окремі судді під час обговорення у фокус-групах звертали увагу на ситуації, коли прокурори здійснюючи евакуацію власних матеріалів не повідомляли суд про необхідність вжиття таких заходів: *“...за день до початку війни, наскільки мені відомо, що Служба Безпеки, що прокуратура, вони ці справи свої всі, документи вивезли. Вони не захотіли нас повідомляти про це, що вони вивезли, і порадили нам це також зробити, якимось чином організувати. Ми це запам'ятали”.*

Також під час обговорення в форматі фокус-групи прокурори відмічали, що окремі їх колеги після повномасштабного вторгнення виїжджали за межі України, але потім повернулись: *“...ті, хто спочатку можливо виїхав там з дітьми за кордон, всі повернуті. У нас не було, щоб ми там звільнили когось за якісь прогули. Тобто в нас всі повернулись і всі виконують функції”.*

Також прокурори визнавали, що були випадки співпраці прокурорів на окупованих територіях з окупаційними адміністраціями.

Разом з тим, облікова чисельність прокурорів станом на 01.01.2023 року залишилась практично тотожною чисельності станом на 01.01.2022 року, зменшившись лише на один відсоток (з 8562 до 8469) із незначним перетіканням кількості прокурорів з прокуратур у тимчасово окупованих регіонах та регіонах активних бойових дій у прокуратури інших регіонів (таблиця 2.1 нижче).

Таблиця 2.1

Найменування обласної та прирівняної до неї прокуратури	Облікова чисельність прокурорів, осіб	
	станом на 01.01.2022	станом на 01.01.2023
АР Крим та міста Севастополя	42	45
Вінницька	275	282
Волинська	188	193
Дніпропетровська	707	720
Донецька	525	448
Житомирська	241	252
Закарпатська	214	217
Запорізька	377	335
Івано-Франківська	191	191
Київська	399	435
Кіровоградська	228	224
Луганська	281	174
Львівська	409	435
Миколаївська	278	260
Одеська	562	598
Полтавська	308	314
Рівненська	191	196
Сумська	261	258
Тернопільська	182	187
Харківська	534	525
Херсонська	287	212
Хмельницька	243	253
Черкаська	230	244
Чернівецька	146	165
Чернігівська	222	233
Київська міська	690	707
Спеціалізована у сфері оборони Центрального регіону	106	110
Спеціалізована у сфері оборони Південного регіону	95	95
Спеціалізована у сфері оборони Західного регіону	93	103
Спеціалізована у сфері оборони Східного регіону	57	58

Також за період дії воєнного стану в Україні не було ліквідовано або реорганізовано жодної прокуратури.

Можливість і доцільність функціонування усіх прокуратур як обласного, так і окружного рівня в умовах воєнного стану зумовлені законодавчим закріпленням ролі та функцій прокурора у кримінальному провадженні.

Зокрема, відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України територіальна юрисдикція суду під час досудового розслідування визначається за місцем знаходження органу розслідування, а не прокуратури, а під час судового розгляду — за місцем вчинення злочину.

Варто також зазначити законодавчі зміни, спрямовані на забезпечення доступу до правосуддя та здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Зокрема, уже 15.03.2023 року Парламентом був прийнятий закон № 2125-IX, яким був розширений розділ Кримінального процесуального кодексу України про особливості досудового розслідування і судового розгляду в умовах воєнного стану, що раніше складався лише з однієї статті 615.

Зазначеним законом до цього розділу була додана нова стаття 616, яка унормувала можливість звільнення з-під варті окремих категорій підозрюваних та обвинувачених, які бажають проходити військову службу, а також скасування з цією метою інших запобіжних заходів та зміни запобіжного заходу з метою перерахування раніше внесеної застави для цілей оборони України. Також вказана норма дозволяла судам змінювати запобіжний захід у вигляді домашнього арешту особам, які його відбували у місцях активних бойових дій, на особисте зобов'язання.

Іншим законом, прийнятим також 15.03.2023 року № 2137-IX, був наданий дозвіл для визначення місцеперебування телефону за заявою власника без рішення суду і на отримання тимчасового доступу до речей і документів без ухвали суду — на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури. Також цим законом було доповнено положення ст. 615 КПК України нормами, які продовжували строк вручення повідомлення про підозру затриманій особі з 24 до 72 годин і фактично скасовували необхідність під час воєнного стану періодично продовжувати строк розслідування у кримінальних провадженнях без підозрюваних.

Надалі, законом від 14.04.2022 року № 2201-IX до відповідного розділу була додана стаття 615-1, яка визначає порядок відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану.

А також цим законом та наступним законом від 27.07.2022 року № 2462-IX стаття 615 була викладена у тій редакції, яка чинна і на даний час. Ця стаття визначає відповідні особливості в умовах воєнного стану, серед іншого щодо:

- порядок реєстрації кримінальних проваджень у випадку відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР;
- порядок проведення обшуку за умов неможливості залучення понять;
- виконання керівником прокуратури окремих повноважень слідчого судді (санкціонування доступу до речей і документів або обшуку, арешту майна, продовження строків розслідування тощо), якщо відсутня можливість їх виконання суддею;
- порядок зупинення досудового розслідування у зв'язку з неможливістю його здійснення;

- порядок поновлення пропущених процесуальних строків;
- порядок забезпечення прав затриманих;
- порядок визначення юрисдикції суду для розгляду обвинувального акту та порядок формування складу суду;
- порядок використання як доказів в суді показань, зафіксованих на відео;
- порядку й особливостей залучення захисників і перекладачів для окремих слідчих і процесуальних дій;
- обов'язкового збереження електронних копій усіх матеріалів розслідувань.

Разом з тим, на запит ОГП **не надав відомостей про кількість і ефективність застосування у кримінальних провадженнях спеціальних спрощених процедур**, передбачених ст. 615 КПК України.

При цьому під час обговорення у фокус-групах адвокати звертали увагу на випадки невиправданого застосування повноважень на особливий період за відсутності реальних перешкод для застосування ординарних правових процедур: *“Я все розумію, але вибачте, одне питання коли десь до лінії зіткнення, де не працюють суди, вдаються до того, щоб нехтувати і перебирати на себе повноваження, нехтувати правами підзахисних і перебирати на себе повноваження суддів, слідчих, а окреме питання, коли по місту Одесі ... Хоча всі ми розуміємо, так, що можливість така об'єктивна була і це просто легітимізація, підтасовки доказів зі сторони обвинувачення”.*

2.5 Ключові підходи та практики відновлення роботи органів прокуратури на деокупованих територіях.

Як зазначено вище, після початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації у системі органів прокуратури України не було ліквідовано жодної прокуратури.

Разом із тим, **питання відновлення втрачених матеріалів кримінальних проваджень** потребує додаткової уваги, особливо враховуючи те, що з плином часу можливість і доцільність їх відновлення знижуватиметься, що прямо впливатиме на права потерпілих та інших учасників проваджень, зокрема і на доступ до правосуддя.

Як повідомили в ОГП, під час **створення у 2021 році окружних прокуратур** для визначення місць їхнього розташування за основу брались пропозиції обласних прокуратур, які враховували критерії адміністративно-територіального устрою, кількості населення, стану злочинності на відповідній території, особливостей транспортної інфраструктури, а також структури правоохоронних і судових органів регіону.

У травні 2022 року був суттєво **посилений Департамент війни ОГП**, який координує притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Штат департаменту був розширений і його очолив новий керівник.

Також, наказом ОГП від 11.04.2023 року № 103 була затверджена Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних

злочинів⁴. З метою реалізації вказаного Механізму в ОГП як окремий підрозділ був створений **Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків**, на даний час призначена керівниця Координаційного центру та триває набір персоналу.

Указом Президента від 11.05.2023 року № 273/2023 **схвалений Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки**⁵. Вказаний план серед стратегічних пріоритетів подальшого розвитку органів прокуратури та органів правопорядку визначає:

- забезпечення громадської безпеки та порядку, протидію злочинності відповідно до стандартів прав людини;
- формування послідовної кримінальної політики з пріоритетами запобігання злочинності, невідворотності покарання та забезпечення інтересів потерпілого;
- оперативність кримінального провадження;
- побудова система управління, орієнтованої на результат, з вимірюваними індикаторами його досягнення;
- цифрова трансформація, у тому числі ведення кримінального провадження в електронній формі;
- посилення відкритості, незалежності та механізмів демократичного контролю.

Окрім того, при ОГП створено Міжвідомчу робочу групу з питань притягнення до відповідальності причетних до агресії проти України осіб, розшуку, арешту та подальшої конфіскації їх активів⁶, яку очолює посол з особливих доручень МЗС України Антон Кориневич. Однак, за відсутності у відкритому доступі нормативного документа про утворення цієї групи, її правовий статус та функції залишаються не зовсім зрозумілими, а публічна інформація про її роботу обмежується короткими пресрелізами для ЗМІ про проведені робочі зустрічі.

⁴ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>

⁵ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

⁶ URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-proviv-perse-roboce-zasidannya-onovlenoyi-task-force>

III. Оцінка впливу війни на доступ до правосуддя в Україні: система надання безоплатної правової допомоги

3.1 Оцінка наявних ризиків в діяльності системи надання безоплатної правової допомоги, які існували до 2022 року

Недостатній рівень фінансування системи БПД

Протягом 2021, 2022 та 2023 років спостерігається систематичне скорочення існуючого рівня фінансування КЦ (таблиця 3.1), зокрема:

- видатків на забезпечення формування та функціонування системи БПД
- видатків на оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів БВПД

Таблиця 3.1

	Розподіл видатків Державного бюджету України, тис. грн			
	2021 рік	2022 рік	2023 рік	% 2023 до 2022
Координаційний центр з надання правової допомоги	954 791	991 932	803 465	-19,00%
Забезпечення формування та функціонування системи безоплатної правової допомоги	569 607	606 748	491 466	-19,00%
Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги	385 184	385 184	311 999	-19,00%

Додатково у 2022 році було проведено скорочення затверджених Державним бюджетом України видатків на підставі постанови КМУ на 10%. Так, наприклад видатки на оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у 2022 році було зменшено на 38,5 млн грн.

Негативний ефект зменшення видатків на функціонування системи БПД посилюється незбалансованою структурою фінансування всієї системи доступу до правосуддя в Україні, а саме фінансування КЦ, ОГП та судів (ДСАУ, ВС, КСУ, ВАКС) (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Структура фінансування системи доступу до правосуддя України

	Розподіл видатків Державного бюджету України, тис. грн						
	2021 рік	Структура, %	2022 рік	Структура, %	2023 рік	Структура, %	зміна структури фінансування 2023 до 2021
Координаційний центр з надання правової допомоги	954 791	2,99%	991 932	2,66%	803 465	2,35%	-21,37%
Офіс Генерального прокурора	11 539 559	36,13%	14 034 047	37,63%	13 439 636	39,32%	+ 8,83%
Суди	19 445 354	60,88%	22 264 261	59,71%	19 938 980	58,33%	-4,19%
Державна судова адміністрація України	16 395 213		19 035 436		17 324 522		
Верховний Суд	2 356 807		2 322 104		2 050 191		
Конституційний Суд України	318 353		313 798		270 689		
Вищий антикорупційний суд	374 980		592 923		293 579		

Таким чином з 2021 до 2023 року доля видатків на функціонування системи БПД зменшилася із 2,99% до 2,35% в структурі загального фінансування системи правосуддя України.

Для порівняння, узагальнені дані держав-членів Ради Європи щодо структури фінансування системи доступу до правосуддя демонструють значно вищу долю фінансування для їхніх національних систем БПД в порівнянні з фінансуванням прокуратури та судів (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Структура фінансування системи доступу до правосуддя за даними регулярного процесу оцінки судових систем держав-членів Ради Європи (CEPEJ)

CoE Median	2014	2016	2018	2020
Правова допомога	4,90%	4,78%	5,70%	5,12%
Служба прокуратури	24,02%	22,83%	21,57%	22,98%
Суди	71,08%	72,39%	72,73%	71,90%

Останні актуальні дані доступні за 2020 рік. Ми спостерігаємо відносну сталість усередненої структури фінансування по державах-членах Ради Європи (CoE Median) з 2014 по 2020 роки. Тому вважаємо за можливе порівняння останніх актуальних даних по державах-членах Ради Європи (CoE Median) за 2020 рік з актуальними даними по Україні станом на 2023 рік (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Порівняння структури фінансування ключових складових системи доступу до правосуддя держав-членів Ради Європи (CoE Median/ CEPEJ) та України

	CoE Median/ CEPEJ	Україна	Порівняння співвідношень у фінансуванні
	2020	2023	
Правова допомога	5,12%	2,35%	-54%
Служба прокуратури	22,98%	39,32%	71%
Суди	71,90%	58,33%	-19%

Таким чином українська система БПД має на 54% нижчу долю фінансування у порівнянні з середнім рівнем такого фінансування в державах-членах Ради Європи. Суди також мають нижчий рівень фінансування на 19%, а доля фінансування української прокуратури на 71% більша в порівнянні із ситуацією в інших державах-членах Ради Європи.

Недоліки процедури відшкодування витрат адвокатів БВПД

Під час фокус-груп із представниками професійних спільнот звучали коментарі щодо складності та забюрократизованості процедури відшкодування витрат адвокатів БВПД, особливо щодо придбання пально-мастильних матеріалів відповідно до нормативів, визначених для бюджетних установ, у разі використання власного транспортного засобу у нічний час або сільській місцевості або за відсутності сполучення транспортом загального користування з урахуванням відстані від місця проживання адвоката або його робочого місця до місця надання правової допомоги та у зворотному напрямку.

Часто марки автомобілів, якими користуються адвокати БВПД, не є внесеними у відповідний перелік автомобілів щодо яких дозволяється відшкодування витрат. Поряд із цим при необхідності дістатися в будівлю суду у визначений час — такий автомобіль є єдиним доступним способом це зробити. Також учасники фокус-груп зазначали, що адвокати на своїх авто часто допомагають дістатися до будівлі суду своїм клієнтам, що робить невирішення цієї проблеми одним із важливих бар'єрів фізичної доступності будівлі суду для звичайних людей.

«Але все ж таки, ви знаєте, я можу сказати, наприклад, складність в тому полягає, що мій транспортний засіб відсутній в цій постанові. І отже навіть сподіватися на те, що мені буде відшкодована вартість пального за цим коефіцієнтом середнього, в моєму випадку це не працює. І тому, дійсно, якимось виходжу з цієї ситуації. Принаймні іноді з колегами, з адвокатами домовляємось і виходимо з цього, ми розуміємо, що взяті зобов'язання по наданню правової допомоги».

Ще однією проблемою учасники вбачають участь у справах, розгляд яких зупинено через повномасштабне вторгнення: *“Але по цих зупинених справах, там де приймають участь захисники з безоплатної правової допомоги, ми всі зависаємо. Нам не оплачується ні половина стадії, нічого, доручення не закриваються і висять далі.”*

Аналіз інформації, отриманої від системи БПД

Для ідентифікації інших недоліків в діяльності системи БПД ми надіслали відповідний запит на отримання інформації. Проте, частину інформації, яку ми намагалися отримати від КЦ ми не отримали у відповідь на наш запит, тому просто опишемо перелік можливих недоліків, які ми, як гіпотезу, сформулювали, але не змогли ні підтвердити, ні спростувати через брак інформації:

- наявність значної кількості офісів системи БПД, які фактично не функціонували через безпекові фактори, або які здійснювали прийом клієнтів виключно в дистанційному форматі
- наявність значної кількості працівників системи БПД, які працювали в умовах дистанційної роботи
- наявність значної кількості працівників системи БПД, які після 24 лютого 2022 року виїхали за кордон
- відсутність реального механізму переміщення/евакуації працівників системи БПД в інші регіони через повномасштабне вторгнення
- наявність значної кількості областей, в яких відсутні, або недостатня кількість адвокатів БВПД в частині районів обслуговування
- наявність випадків неможливості призначити адвоката БВПД
- нерівномірний розподіл винагороди між штатними працівниками, зокрема штатними юристами системи БПД
- поширеність випадків “прихованої заборгованості перед адвокатами”, тобто ситуації, коли створюються штучні перешкоди в реєстрації зобов'язань з оплати адвокатам в тих обсягах, які перевищують виділені бюджетом граничні розміри видатків
- зменшення обсягу реального звітування адвокатами за виданими дорученнями в поточному періоді, а також збільшення кількості доручень минулих періодів за якими не було жодного звітування
- масове припинення функціонування мобільних та дистанційних пунктів доступу до БПД на територіях, де спостерігається погіршення безпекової ситуації, або через зменшення кількості працівників системи БПД
- масове переведення роботи офісів БПД, які розташовані в прифронтових областях, в дистанційний режим роботи
- зменшення пропускнуої спроможності контактного центру системи БПД через втрату кадрового потенціалу операторів у м. Суми.

Учасники фокус-груп також звертають увагу на дотримання адвокатами стандартів якості надання БПД: *“Найбільші стандарти були саме в адвокатів з безоплатної правової допомоги. В них усі вчилися, дуже адвокати в тому числі. І всі хотіли співпрацювати.”* Водночас після повномасштабного вторгнення є негативні тенденції щодо дотримання стандартів: *“З часом війни і взагалі останні, напевно, роки для адвокатів*

системи безоплатної правової допомоги 90 з них відсотків, на жаль, не знає, що взагалі існують стандарти якості надання правової допомоги.”

Крім того, учасники фокус-груп відзначають негативну ситуацію, яка склалася з наданням правничої допомоги військовополоненим: *“На жаль, в умовах війни, особливий по тих справах, які стосуються наших військових, і по тих справах, які стосуються військовополонених там взагалі немає безоплатної правової допомоги. Ніякої правової чи правничої допомоги. Там є адвокат, який виконує роль меблів. Меблів. Ну, я так називаю, є колеги, який прийшов помахав головою і все.”*

Також наголошується на неврегульованості проблеми доступу до клієнта під час комендантської години: *“Однак залишається відкритим питання, що робити коли твого клієнта, який в тебе за договором про правничу допомогу потребує твоєї допомоги в комендантську годину. Це питання залишається не врегульованим.”*

3.2 Вплив повномасштабного вторгнення на діяльність системи надання безоплатної правової допомоги, зокрема адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу

Збільшення навантаження на систему БПД

Через різкий ріст попиту на правову підтримку населення, яке зазнало негативних наслідків від широкомасштабного вторгнення, реальне навантаження на юристів системи БПД збільшилося.

Інформація про наявність фактів втрати/пошкодження документів та архівів

За інформацією КЦ до нього не надходило повідомлень від центрів БПД щодо випадків втрати, пошкодження, захоплення або знищення документів.

Інформація про відомі факти втрати/пошкодження документів адвокатами у справах за дорученнями, виданими для надання безоплатної вторинної правової допомоги

За інформацією КЦ повідомлень про такі випадки до нього не надходило. Крім того, було зазначено, що КЦ не є розпорядником запитуваної інформації.

3.3 Інституційна спроможність та готовність системи надання безоплатної правової допомоги в контексті реагування на виклики, пов'язані із повномасштабним вторгненням

Працівники як елемент інституційної спроможності

Одним з компонентів оцінки інституційної спроможності системи БПД був аналіз кількості штатних та фактично працюючих працівників системи БПД станом на 31.12.2021; 30.06.2022 та 31.12.2022.

Загальна штатна чисельність системи БПД за цей період не змінилася та становила **3 598 штатних одиниць**.

При цьому спостерігається зміна штатної чисельності працівників між окремими центрами, зокрема:

- в РЦ у Кіровоградській та Миколаївській областях збільшено штатну чисельність з 27 (станом на 31.12.2021) до 44 (станом на 31.12.2022) штатних одиниць внаслідок об'єднання двох окремих РЦ у Кіровоградській та Миколаївській областях в один РЦ з центром у м. Миколаєві
- в РЦ у Тернопільській області збільшено штатну чисельність з 25 (станом на 31.12.2021) до 42 (станом на 31.12.2022) штатних одиниць, як етап створення Західного регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги із юрисдикцією в Тернопільській, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській та Чернівецькій областях
- в РЦ у Чернівецькій області збільшення збільшено штатну чисельність з 47 (станом на 31.12.2021) до 57 (станом на 31.12.2022), як елемент посилення спроможності Контактного центру системи БПД, що має два стаціонарні офіси у Чернівцях та Сумах.

Ці зміни штатної чисельності демонструють суттєві трансформації у внутрішній організаційній структурі та системі управління системою БПД протягом 2022 року.

Поряд зі змінами штатної чисельності, пов'язаними з реформуванням системи БПД, спостерігається суттєве зниження фактичної кількості працівників системи БПД. Так, за 2022 рік система втратила 280 фактичних працівників, що становить 14,4% від усіх фактично працюючих на початок року (таблиця 3.5).

Також варто зазначити, що швидкість відтоку працівників МЦ майже у 2 рази перевищує швидкість відтоку працівників РЦ.

Таблиця 3.5

Зміни фактичної та штатної чисельності працівників системи БПД за період з 31.12.2021 до 31.12.2022

		Станом на 31.12.2021	Станом на 30.06.2022	Станом на 31.12.2022	Зміна за 2022 рік
Штатна чисельність	РЦ	696	694	694	-0,3%
	МЦ	2902	2904	2904	0,1%
	Всього	3598	3598	3598	0,0%
Фактична чисельність	РЦ	402	351	316,5	-21,3%
	МЦ	1542,5	1511,75	1347,5	-12,6%
	Всього	1944,5	1862,75	1664	-14,4%
Заповненість штату	РЦ	57,8%	50,6%	45,6%	
	МЦ	53,2%	52,1%	46,4%	
	Всього	54,0%	51,8%	46,2%	

Таким чином ми бачимо, що і так низька заповненість штату системи БПД у 54% станом на початок 2022 року зменшилася до кінця року вже до 46,2%.

Якщо ж проаналізувати в сукупності зміну штатної та фактичної чисельності працівників на прикладі єдиних трьох РЦ, в яких відбулося суттєве збільшення штатної чисельності (РЦ у Кіровоградській та Миколаївській областях, РЦ у Тернопільській області, РЦ у Чернівецькій області), то ми не побачимо очікуваного значного збільшення кількості фактично працюючих працівників. Тільки в РЦ у Тернопільській області таке збільшення частково відбулося. В інших 2 РЦ фактична кількість працівників залишилася майже на тому ж рівні, що й був до збільшення штатної чисельності, що говорить про низьку спроможність до наймання нових працівників (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6

Зміни фактичної та штатної чисельності працівників РЦ, в яких за період з 31.12.2021 до 31.12.2022 було суттєве збільшення штатної чисельності

	Станом на 31.12.2021		Станом на 30.06.2022		Станом на 31.12.2022		Зміна за 2022 рік в кількості фактичних працівників
	Штатна чисельність	Фактична чисельність	Штатна чисельність	Фактична чисельність	Штатна чисельність	Фактична чисельність	
РЦ у Кіровоградській та Миколаївській областях	27	15,25	49	15,25	44	15	-0,25
РЦ у Тернопільській області	25	15,5	37	21	42	26	10,5
РЦ у Чернівецькій області	47	34,5	57	36	57	37	2,5

Для більш поглибленого аналізу впливу широкомасштабного вторгнення ми категоризували кожний РЦ та МЦ на 4 групи центрів та обрахували для кожної із груп % скорочення фактичної кількості працівників:

- група 1 - центри БПД, що знаходяться в області, яка має кордон із Білоруссю: **-16,40%** (скорочення фактичної кількості працівників);
- група 2 - центри БПД, що наближені до зони бойових дій: **-14,89%**;
- група 3 - центри БПД, що знаходилися в окупованому населеному пункті та наразі перебувають в простой: **-40,99%**;
- група 4 - центри БПД, що знаходяться в умовно безпечних населених пунктах: **-9,79%**.

В сукупності дані про фактичну та штатну чисельність працівників системи БПД демонструють такі тенденції:

- наявність триваючих процесів реформування самої системи БПД: штатної чисельності центрів БПД, їх переліку, юрисдикції та відповідно функціоналу
- втрату кадрового потенціалу системи БПД на всіх рівнях та в усіх регіонах України з гіршими тенденціями серед працівників МЦ та серед центрів БВПД, які знаходяться на окупованих та наближених до зони бойових дій територіях
- низьку спроможність центрів БВПД наймати нових працівників навіть за умови наявності на це фінансових та організаційних ресурсів.

Офіси системи БПД, як елемент інституційної спроможності

Найбільше число офісів системи БПД функціонує у вигляді бюро БПД. Станом на серпень 2023 року на мапі точок доступу до безоплатної правової допомоги (https://bit.ly/bpd_buro) міститься інформація про 504 таких офіси, із яких **140 або 28% мають статус “тимчасово не працює”**.

Згідно з наказами КЦ від 28.11.2022 NoNo 361-аг, 362-аг, 363-аг, 364-аг, 365-аг, 366-аг, 367-аг, 368-аг, 369-аг, 370-аг, 371-аг **оголошено простій 11 МЦ:** Бердянському, Бериславському, Голопристанському, Каховському, Краматорському, Маріупольському, Мелітопольському, Сєверодонецькому, Старобільському, Міловському, Херсонському. Штатна чисельність цих центрів станом на 31.12.2022 року становила 364 працівники (10% від штату всієї системи БПД). Станом на початок 2022 року в цих 11 МЦ фактично працювало 212 людей, із яких на кінець 2022 року 134 перебувають у вимушеному простой, а 78 людей звільнено (37%).

Кількість адвокатів БВПД як елемент інституційної спроможності

Кількість адвокатів з якими центрами укладено відповідні контракти на 2021 рік — 3989, на 2022 рік — 3788, станом на 31.01.2023 — 2997.

Тобто за 2022 рік кількість адвокатів з якими центрами укладено відповідні контракти зменшилася на **791 адвоката**, або ж скоротилася орієнтовно на **21%**.

Нестачу адвокатів БПД у багатьох районах відзначають й прокурори-учасники фокус-груп: *“В районах навіть адвокатів БПД лишилося 1-2, дай боже. Того що вони перебралися, зазвичай, до обласних центрів”*

Кількість мобільних та дистанційних пунктів доступу до БПД як елемент інституційної спроможності

Протягом 2021 року МЦ проведено **20 209** виїзних та онлайн консультувань в рамках роботи консультаційних пунктів. Під час роботи таких пунктів **62 847 осіб** змогли отримати правову інформацію, консультації та роз’яснення з правових питань, допомогу у складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру.

У 2022 році загальна кількість проведених виїзних та онлайн консультувань в рамках роботи консультаційних пунктів, склала **18 965**. Під час таких заходів **71 597 особам** було надано правові консультації та роз’яснення.

Таким чином кількість мобільних та дистанційних пунктів доступу до БПД у 2022 році **скоротилася на 6%**, при цьому кількість охоплених їх роботою людей **збільшилася на 14%**.

Пропускна спроможність контактного центру системи надання безоплатної правової допомоги як елемент інституційної спроможності

За 2021 рік операторами контактного центру було опрацьовано **296 713 дзвінків**. З них зафіксовано **166 646 звернень** — щодо надання правової інформації, консультацій та роз’яснень з актуальних правових питань, а також роз’яснень з питань, пов’язаних з отриманням безоплатної правової допомоги, та **8 462 дзвінків, що стосувались повідомлень про затримання осіб** за вчинення кримінального або адміністративного

правопорушення; повідомлень про винесення постанов/ухвал про залучення захисника за призначенням або проведення окремої процесуальної дії.

Впродовж 2022 року загалом консультантами контактного центру опрацьовано понад **313 тисяч 700 телефонних дзвінків**. З них понад **277 тисяч за отриманням правової інформації та консультацій** та понад **36 тисяч** з повідомленнями про затримання осіб.

3.4 Ключові заходи, вжиті системою надання безоплатної правової допомоги, з метою подолання негативного впливу повномасштабного вторгнення

Процес укладання договорів з адвокатами БВПД

Було вдосконалено процес укладання договорів з адвокатами БВПД, які були вимушені переміститися в інші області через повномасштабне вторгнення збройних сил російської федерації на територію України, а саме:

- у квітні 2022 року КЦ письмово наголосив керівникам центрів БВПД про необхідність спрощення підходів і вимог до укладення контрактів з новими адвокатами, особливо в умовах зміни робочого місця адвоката у зв'язку із тимчасовою окупацією або веденням бойових дій
- також у зв'язку із переміщенням адвокатів у інші області, відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 19.09.2022 № 2164/7 «Про проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Львівській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях», КЦ з 20.09.2022 по 02.12.2022 провів конкурс з відбору адвокатів БВПД. За його результатами **513** нових адвокатів включено до відповідного реєстру адвокатів БВПД.

Політика переміщення/евакуації робочих документів та архівів центрів БВПД

За інформацією КЦ забезпечується виконання заходів з організації збереження документів, та здійснюється контроль за виконанням таких заходів центрами.

Зокрема, затверджено переліки документів, що передаються до архівної установи, вивозяться до місць евакуації, знищуються. Крім того, визначено відповідальних на рівні центрів БВПД за організацію та виконання заходів із підготовки та передачі документів до архівної установи, забезпечення обліку і зберігання документів (справ), а також їх знищення.

З метою забезпечення взаємоузгоджуваного комплексу організаційно-технічних та інших практичних заходів КЦ розроблено та затверджено:

- інструкцію про порядок передавання документів КЦ до архівної установи, вивезення до місця евакуації та знищення у разі введення в Україні особливого періоду або воєнного стану;
- основні евакуаційні заходи у разі виникнення надзвичайної ситуації воєнного,

- техногенного та природного характеру;
- порядок евакуації персоналу КЦ при виникненні надзвичайних ситуацій воєнного, техногенного та природного характеру;
- положення про комісію з питань евакуації КЦ;
- пам'ятку щодо забезпечення роботи КЦ в умовах особливого періоду та надзвичайного стану. Відповідні документи доведені до відома центрів БВПД.

Процедура видачі доручення на призначення адвоката у районі, де відсутні адвокати БВПД

КЦ повідомив, що на даний час відповідно до законодавства, у разі неможливості видати доручення (призначити адвоката) у певному районі, такий адвокат призначається з іншого району.

Відповідно, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу», адвокатам відшкодовуються витрати, пов'язані з наданням правової допомоги, на:

1) проїзд транспортом загального користування (крім авіаційного, залізничного у м'яких вагонах поїздів, суден морського та річкового транспорту);

2) придбання пально-мастильних матеріалів відповідно до нормативів, визначених для бюджетних установ, у разі використання власного транспортного засобу у нічний час або сільській місцевості або за відсутності сполучення транспортом загального користування з урахуванням відстані від місця проживання адвоката або його робочого місця до місця надання правової допомоги та у зворотному напрямку.

При цьому збільшується час (з 1 до 6 годин) протягом якого адвокат, призначений для надання БВПД, зобов'язаний прибути до клієнта.

Заходи щодо забезпечення надання безоплатної правової допомоги евакуйованим дітям/сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю, іншим вразливим категоріям осіб, які перемістилися з територій адміністративно-територіальних одиниць на яких проводяться бойові дії

З метою вжиття невідкладних заходів щодо посилення захисту прав окремих категорій осіб, які перемістилися з території адміністративно-територіальних одиниць на яких проводяться бойові дії, КЦ було розроблено та затверджено (наказ **від 18.03.2022 № 89-ар**) План заходів щодо забезпечення надання безоплатної правової допомоги евакуйованим дітям/сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю, іншим вразливим категоріям осіб, які перемістилися з територій адміністративно-територіальних одиниць на яких проводяться бойові дії.

Планом передбачено виконання низки завдань, спрямованих на **посилення інформування осіб**, які перемістилися з територій адміністративно-територіальних одиниць, на яких проводяться бойові дії, **про можливість отримання безоплатної правової допомоги**, порядку реалізації прав і свобод громадян в умовах воєнного стану, а також вчасне та ефективно надання безоплатної правової допомоги таким особам.

Крім того, задля належного виконання вказаного Плану заходів, організації процесу збору відповідної статистичної інформації, а також удосконалення порядку

реєстрації звернень клієнтів за правовою допомогою, КЦ було підготовлено відповідне доручення, яке направлено центрам БВПД для виконання.

Так, за інформацією, наданою МЦ впродовж 2022 року працівниками МЦ надано правові консультації та роз'яснення з правових питань **7471 особі з-поміж евакуйованих дітей/сімей з дітьми**, які перемістилися з територій адміністративно-територіальних одиниць, на яких проводяться (проводились) бойові дії, **1310 особам з інвалідністю** та **52683 особам, які належать до інших вразливих категорій осіб**.

Також за вказаний період часу працівниками МЦ було поширено інформацію на правову тематику у 5290 збірних, проміжних, приймальних **пунктах евакуації, тимчасових пунктах розміщення** переміщених осіб, **евакуйованих дитячих будинках, евакуйованих будинках-інтернатах для людей похилого віку, геріатричних пансіонатах, місцях компактного проживання/розміщення** вразливих категорій осіб, які перемістилися з територій адміністративно-територіальних одиниць, на яких проводяться (проводились) бойові дії тощо, а також забезпечено проведення у зазначених місцях **4062 виїзних (онлайн) консультувань** в рамках роботи консультаційних пунктів доступу.

Вдосконалення роботи контактного центру системи надання безоплатної правової допомоги

З метою удосконалення нормативного врегулювання надання безоплатної правової допомоги через контактний центр, КЦ було напрацьовано проєкт змін до **Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 77/5 від 04.01.2023**.

Крім того, наказом КЦ **№ 20 від 26.08.2022** було затверджено **Примірний порядок прийняття та оброблення телефонних дзвінків, які надходять на Єдиний телефонний номер системи надання безоплатної правової допомоги**.

3.5 Ключові підходи та практики відновлення роботи системи надання безоплатної правової допомоги на деокупованих територіях.

Політика відновлення роботи на деокупованих територіях

КЦ не надав жодних деталей щодо своєї політики відновлення роботи центрів БВПД на деокупованих територіях, зокрема опису процедури, переліку внутрішніх розпорядчих/нормативних документів, переліку офісів РЦ та МЦ (в тому числі бюро БПД), які відновили свою роботу після деокупації із зазначенням дати відновлення роботи їх офісу (дати відкриття офісу для очного відвідування клієнтами) тощо.

Було повідомлено тільки те, що політика про відновлення роботи центрів на деокупованих територіях здійснюється відповідно до законодавства України.

Аналітична інформація щодо надходження та розгляду справ і матеріалів місцевих та апеляційних судів України, яким визначено територіальну підсудність справ (станом на 15.02.2022)

№	Назва суду	Надійшло справ і матеріалів за період		Динаміка		Розглянуто справ і матеріалів за період		Динаміка	
		2021	2022	абс.	%	2021	2022	абс.	%
1	Амур-Нижньодніпровський районний суд м. Дніпропетровська	11702	11569	-133	-1%	11785	11629	-156	-1%
2	Апостолівський районний суд Дніпропетровської області	3841	2715	-1126	-29%	3654	2676	-978	-27%
3	Васильківський районний суд Дніпропетровської області	1173	1663	490	42%	1054	1683	629	60%
4	Дніпровський апеляційний суд	24404	22168	-2236	-9%	24337	21765	-2572	-11%
5	Дніпропетровський районний суд Дніпропетровської області	6525	5230	-1295	-20%	6373	5590	-783	-12%
6	Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська	15188	12114	-3074	-20%	14733	12886	-1847	-13%
7	Жовтоводський міський суд Дніпропетровської області	2979	2766	-213	-7%	2883	2895	12	0%
8	Індустріальний районний суд м. Дніпропетровська	14344	16225	1881	13%	14242	16024	1782	13%
9	Кіровський районний суд м. Дніпропетровська	9011	7879	-1132	-13%	8535	7714	-821	-10%
10	Красногвардійський районний суд м. Дніпропетровська	11486	13001	1515	13%	10936	12199	1263	12%
11	Криворізький районний суд Дніпропетровської області	2185	1929	-256	-12%	2203	2022	-181	-8%
12	Ленінський районний суд м. Дніпропетровська	11447	10013	-1434	-13%	10983	9710	-1273	-12%
13	Межівський районний суд Дніпропетровської області	1369	1094	-275	-20%	1317	1115	-202	-15%
14	Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області	11416	12459	1043	9%	10933	11998	1065	10%
15	Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської області	12869	12439	-430	-3%	12206	12782	576	5%
16	Першотравеньський міський суд Дніпропетровської області	2013	1662	-351	-17%	2044	1641	-403	-20%

№	Назва суду	Надійшло справ і матеріалів за період		Динаміка		Розглянуто справ і матеріалів за період		Динаміка	
		2021	2022	абс.	%	2021	2022	абс.	%
17	Петропавлівський районний суд Дніпропетровської області	2245	2161	-84	-4%	2092	2118	26	1%
18	Покровський районний суд Дніпропетровської області	2043	2572	529	26%	2084	2514	430	21%
19	Самарський районний суд м. Дніпропетровська	6320	4483	-1837	-29%	6251	4564	-1687	-27%
20	Синельниківський міськрайонний суд Дніпропетровської області	5443	4693	-750	-14%	5568	4747	-821	-15%
21	Солонянський районний суд Дніпропетровської області	2171	2187	16	1%	2216	2160	-56	-3%
22	Тернівський міський суд Дніпропетровської області	2083	1619	-464	-22%	1988	1707	-281	-14%
23	Томаківський районний суд Дніпропетровської області	2381	2786	405	17%	2379	2742	363	15%
24	Широківський районний суд Дніпропетровської області	1631	1297	-334	-20%	1538	936	-602	-39%
25	Юр'ївський районний суд Дніпропетровської області	596	524	-72	-12%	623	530	-93	-15%
26	Жовтневий районний суд м. Кривого Рогу	14077	9515	-4562	-32%	13786	10663	-3123	-23%
27	Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу	11891	8960	-2931	-25%	9938	9911	-27	0%
28	Тернівський районний суд м. Кривого Рогу	9875	6664	-3211	-33%	9646	7053	-2593	-27%
29	Центрально-Міський районний суд м. Кривого Рогу	10815	8146	-2669	-25%	10481	8743	-1738	-17%
30	Дружківський міський суд Донецької області	7211	3494	-3717	-52%	6626	3501	-3125	-47%
31	Радомишльський районний суд Житомирської області	2691	2386	-305	-11%	2748	2340	-408	-15%
32	Вільнянський районний суд Запорізької області	6564	4238	-2326	-35%	6840	4792	-2048	-30%
33	Жовтневий районний суд м. Запоріжжя	9217	6594	-2623	-28%	8969	6908	-2061	-23%
34	Заводський районний суд м. Запоріжжя	5918	3973	-1945	-33%	5306	4472	-834	-16%
35	Запорізький районний суд Запорізької області	4553	3679	-874	-19%	4475	3757	-718	-16%

№	Назва суду	Надійшло справ і матеріалів за період		Динаміка		Розглянуто справ і матеріалів за період		Динаміка	
		2021	2022	абс.	%	2021	2022	абс.	%
36	Комунарський районний суд м. Запоріжжя	10297	8225	-2072	-20%	9558	8771	-787	-8%
37	Ленінський районний суд м. Запоріжжя	12484	8471	-4013	-32%	12361	9440	-2921	-24%
38	Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя	14812	9510	-5302	-36%	14763	10040	-4723	-32%
39	Хортицький районний суд м. Запоріжжя	8867	5601	-3266	-37%	8849	6065	-2784	-31%
40	Шевченківський районний суд м. Запоріжжя	12547	8969	-3578	-29%	11768	10139	-1629	-14%
41	Березанський міський суд Київської області	730	614	-116	-16%	778	637	-141	-18%
42	Згурівський районний суд Київської області	718	654	-64	-9%	737	662	-75	-10%
43	Переяслав-Хмельницький міськрайонний суд Київської області	2687	2613	-74	-3%	2728	2642	-86	-3%
44	Яготинський районний суд Київської області	1751	1662	-89	-5%	1794	1745	-49	-3%
45	Бобринецький районний суд Кіровоградської області	1477	1546	69	5%	1496	1439	-57	-4%
46	Добровеличківський районний суд Кіровоградської області	1202	1508	306	25%	1174	1466	292	25%
47	Голосіївський районний суд м. Києва	33239	20674	-12565	-38%	32258	22730	-9528	-30%
48	Дарницький районний суд м. Києва	27584	17742	-9842	-36%	28171	18265	-9906	-35%
49	Печерський районний суд м. Києва	71782	39735	-32047	-45%	68530	42660	-25870	-38%
50	Подільський районний суд м. Києва	20089	13402	-6687	-33%	23012	14717	-8295	-36%
51	Святошинський районний суд м. Києва	32141	20872	-11269	-35%	32826	21323	-11503	-35%
52	Солом'янський районний суд м. Києва	35991	21317	-14674	-41%	31429	21893	-9536	-30%
53	Шевченківський районний суд м. Києва	50818	32911	-17907	-35%	48860	34891	-13969	-29%
54	Київський апеляційний суд	80750	47583	-33167	-41%	79396	47088	-32308	-41%
55	Біляївський районний суд Одеської області	8285	8368	83	1%	8203	8467	264	3%
56	Господарський суд Одеської області	6825	5816	-1009	-15%	6808	5370	-1438	-21%
57	Київський районний суд м. Одеси	41945	32220	-9725	-23%	41781	32626	-9155	-22%
58	Комінтернівський районний суд Одеської області	5967	4964	-1003	-17%	6119	5119	-1000	-16%

59	Малиновський районний суд м. Одеси	26557	21064	-5493	-21%	25956	21138	-4818	-19%
60	Одеський апеляційний суд	21733	16404	-5329	-25%	20915	17772	-3143	-15%
61	Одеський окружний адміністративний суд	30620	24545	-6075	-20%	27837	27031	-806	-3%
62	Приморський районний суд м. Одеси	39241	26500	-12741	-32%	39990	27282	-12708	-32%
63	Суворовський районний суд м. Одеси	25562	17377	-8185	-32%	24639	19082	-5557	-23%
64	Теплодарський міський суд Одеської області	340	392	52	15%	353	379	26	7%
65	Гадяцький районний суд Полтавської області	3434	3415	-19	-1%	3517	3228	-289	-8%
66	Глобинський районний суд Полтавської області	3162	4130	968	31%	3131	3872	741	24%
67	Диканський районний суд Полтавської області	1230	2208	978	80%	1178	1766	588	50%
68	Карлівський районний суд Полтавської області	3010	2901	-109	-4%	2951	2983	32	1%
69	Київський районний суд м. Полтави	9539	15259	5720	60%	9192	14353	5161	56%
70	Козельщинський районний суд Полтавської області	1086	943	-143	-13%	1049	956	-93	-9%
71	Котелевський районний суд Полтавської області	1373	4307	2934	214%	1371	3312	1941	142%
72	Ленінський районний суд м. Полтави	4348	11434	7086	163%	3961	8144	4183	106%
73	Машівський районний суд Полтавської області	1084	1721	637	59%	1085	1374	289	27%
74	Октябрський районний суд м. Полтави	24691	29528	4837	20%	24232	23535	-697	-3%
75	Полтавський апеляційний суд	9895	14660	4765	48%	9759	10350	591	6%
76	Полтавський районний суд Полтавської області	4712	8876	4164	88%	4561	8051	3490	77%
77	Шишацький районний суд Полтавської області	1369	2689	1320	96%	1484	2640	1156	78%
78	Корецький районний суд Рівненської області	1738	1594	-144	-8%	1744	1617	-127	-7%
79	Господарський суд Черкаської області	2922	2473	-449	-15%	2749	2544	-205	-7%
80	Драбівський районний суд Черкаської області	1398	1229	-169	-12%	1372	1315	-57	-4%
81	Золотоніський міськрайонний суд Черкаської області	4900	4640	-260	-5%	5029	4757	-272	-5%
82	Канівський міськрайонний суд Черкаської області	2723	2181	-542	-20%	2824	2069	-755	-27%
83	Корсунь-Шевченківський районний суд Черкаської області	1462	1977	515	35%	1511	1995	484	32%
84	Черкаський апеляційний суд	10087	6775	-3312	-33%	10122	6820	-3302	-33%
85	Черкаський районний суд Черкаської області	3571	3282	-289	-8%	3672	3448	-224	-6%
86	Південно-західний апеляційний господарський суд	2836	1298	-1538	-54%	2972	1331	-1641	-55%
87	П'ятий апеляційний адміністративний суд	15181	8305	-6876	-45%	14861	9565	-5296	-36%